

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta

Bakalářská práce

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta
Historický ústav

**Válečné události a jejich dopad na město Rychnov nad Kněžnou za
Protektorátu Čechy a Morava**
Bakalářská práce

Autor: Vojtěch Kubíček

Studijní program: B7105 – Historické vědy

Studijní obor: Prezentace a ochrana kulturního dědictví

Forma studia: Prezenční

Vedoucí práce: doc. Mgr. Jiří Hutečka, Ph.D.

Hradec Králové, 2021

Zadání bakalářské práce

Autor: Vojtěch Kubíček

Studium: F18BP0165

Studijní program: B7105 Historické vědy

Studijní obor: Prezentace a ochrana kulturního dědictví

Název bakalářské práce: **Válečné události a jejich dopad na město Rychnov nad Kněžnou za Protektorátu Čechy a Morava**

Název bakalářské práce AJ: War events and their impact on the town of Rychnov nad Kněžnou during the Protectorate of Bohemia and Moravia

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Bakalářská práce se zaměřuje na město Rychnov nad Kněžnou, a to konkrétně na období Protektorátu Čechy a Morava v letech 1939 až 1945. Pozornost je zaměřena na klíčovou otázku, jak existence Protektorátu ovlivnila obyvatele a město samotné. Práce počítá s analýzou hospodářských a sociálních problémů stejně, jako se sledováním činnosti zdejšího odboje, represivních opatření, totálního nasazení obyvatelstva či odsunu židovských obyvatel. Cílem je s maximální důkladností, a využitím co největší škály pramenů, popsat jedno z nejtěžších období v historii Rychnova nad Kněžnou.

Státní okresní archiv Rychnov nad Kněžnou, články regionálního periodika Posel z Podhoří, Kronika města Rychnova nad Kněžnou.

GEBHART, Jan, *Dramatické i všední dny protektorátu*, Praha 1996.

DRAŽAN, Radovan – JUZA, Josef, *Holocaust Židů okresu Rychnov nad Kněžnou v letech 1939–1945*, Rychnov nad Kněžnou 1997.

JUZA, Josef – PTÁČEK, Josef, *Občané okresu Rychnov nad Kněžnou v zahraničním odboji v letech 1936–1945*, Rychnov nad Kněžnou 1993.

Garantující pracoviště: Historický ústav,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: doc. Mgr. Jiří Hutečka, Ph.D.

Oponent: prof. PhDr. Dana Musilová, CSc.

Datum zadání závěrečné práce: 25.11.2019

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval (pod vedením vedoucího bakalářské práce) samostatně a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne

.....

Anotace

KUBÍČEK, Vojtěch, *Válečné události a jejich dopad na město Rychnov nad Kněžnou za Protektorátu Čechy a Morava*, Hradec Králové: Filozofická fakulta Univerzity Hradec Králové 2021, s. 79, Bakalářská práce.

Bakalářská práce zkoumá válečné události a jejich dopad na život obyvatel ve městě Rychnov nad Kněžnou a jeho okolí v období Protektorátu Čechy a Morava v letech 1939–1945. Práce je prvotně zaměřena na změny ve městě a životě obyvatel ovlivněné okupací. Práce se snaží popsat dobu od podepsání mnichovské dohody, začátek a průběh okupace, sociální, kulturní a hospodářskou stránku, změny ve společnosti, židovskou otázku a odboj proti okupantům. Cílem práce je nejlépe popsat toto období města Rychnov nad Kněžnou.

Klíčová slova: Protektorát Čechy a Morava, okupace, druhá světová válka, Rychnov nad Kněžnou, mnichovská dohoda.

Annotation

KUBÍČEK, Vojtěch, *War events and their impact on the town of Rychnov nad Kněžnou during the Protectorate of Bohemia and Moravia*, Hradec Králové: Philosophical Faculty, University of Hradec Králové 2021, 79 pp., Bachelor Thesis.

The bachelor's thesis examines the war events and their impact on the lives of the inhabitants of the town of Rychnov nad Kněžnou and its surroundings during the Protectorate of Bohemia and Moravia in the years 1939–1945. The work is primarily focused on changes in the city and the lives of the inhabitants affected by the occupation. The work tries to describe the period since the signing of the Munich Agreement, the beginning and course of the occupation, the social, cultural and economic side, changes in society, the Jewish question and the resistance against the occupiers. The aim of this work is to best describe this period of the town of Rychnov nad Kněžnou.

Keywords: Protectorate of Bohemia and Moravia, occupation, World War II, Rychnov nad Kněžnou, Munich Agreement.

Poděkování

Rád bych poděkoval svému vedoucímu bakalářské práce panu doc. Mgr. Jiřímu Hutečkovi, Ph.D., za odborné vedení práce, poskytování rad a konzultaci při vypracovávání mé bakalářské práce. Dále bych rád poděkoval paní Věře Slavíkové a pracovníkům Státního okresního archivu v Rychnově nad Kněžnou za pomoc při shromažďování historických údajů. Velký dík také patří mé rodině a přátelům, kteří mě během mého studia podporovali. Děkuji.

Obsah

Úvod	10
1. Město Rychnov nad Kněžnou.....	12
2. Období druhé republiky	15
2.1. Ztráta pohraničí	15
2.2. Péče o uprchlíky	15
2.3. Sbírka pro uprchlíky	17
2.4. Dopad na hospodářství	17
3. Protektorát Čechy a Morava	20
3.1. Obsazení města německými vojsky	20
3.2. První dopady na život obyvatel	21
3.3. Jazyková nařízení	22
3.4. Změna názvů ulic	22
4. Hospodaření za Protektorátu	24
4.1. Hospodářská situace v Rychnově nad Kněžnou.....	24
4.2. Finanční situace	28
4.3. Ceny na trhu a jejich postupné zvyšování	30
4.4. Přídělový systém	32
5. Dopady na život ve městě.....	34
5.1. Školství.....	34
5.2. Počet narození	36
5.3. Sňatky.....	37
5.4. Úmrtnost.....	38
5.5. Kulturní a veřejné akce.....	41
6. Holocaust	43
6.1. Situace Židů v Rychnově nad Kněžnou	43
7. Odboj	56
7.1. Domácí odboj	56
7.2. Zahraniční odboj.....	59
8. Konec války	63
8.1. Havárie bombardéru B-17	63
8.2. Poslední dny okupace	64
Závěr	65
Seznam pramenů a literatury	68

Seznam příloh.....	71
--------------------	----

Úvod

K sepsání bakalářské práce na téma Válečné události a jejich dopad na město Rychnov nad Kněžnou v období Protektorátu Čechy a Morava mě inspiroval článek v časopisu Historický kaleidoskop o sestřeleném americkém bombardéru B-17 Flying Fortress nedaleko Rychnova. Právě krátce po přečtení tohoto článku mě napadlo, že bych svoji bakalářskou práci zpracoval na již zmíněné téma, což nakonec utvrdil fakt, že moje bydliště se nachází blízko města Rychnova nad Kněžnou.

Hlavním pramenem mého bádání o tomto tématu se stal týdeník *Posel z Podhoří*, ze kterého jsem použil ročníky 53 až 59 vydávané v letech 1939 až 1945, které mi poskytl Státní okresní archiv v Rychnově nad Kněžnou. Další archiválie, které jsem z rychnovského archivu použil, byly fondy týkající se města v období Protektorátu Čechy a Morava. Hodně jsem například využil archiválie z kartonu č. 94, ve kterém jsou informace o židovském obyvatelstvu, které se ve městě nacházelo a o jejich situaci za Protektorátu. Při zpracování tématu domácího odboje jsem využil online stránky Domácímu odboji 1939–1945 severovýchodních Čech – Jitřenka, které čerpají informace z historických pramenů. Tyto stránky jsem musel využít z toho důvodu, protože pandemická situace způsobená virem COVID 19 zavinila uzavření archivů a knihoven.

Množství literatury zabývající se historií města Rychnova nad Kněžnou v období německé okupace je velmi málo. Velký přínos informací mi poskytla publikace od Josefa Juzi a Josefa Ptáčka s názvem *Občané okresu Rychnov n. Kn. v zahraničním odboji v letech 1936–1945*.¹ Další přínos informací mi přinesla publikace od Radovana Dražana a Josefa Juzi s názvem *Holocaust Židů okresu Rychnov nad Kněžnou v letech 1939–1945*, ve které jsou informace o osudech rychnovských Židů, neboť tyto informace nebyly zveřejňovány v týdenících a novinách.² Musím se zmínit, že při vytváření úvodní kapitoly jsem také využil publikaci *Rychnov nad Kněžnou: Pokus dějepisný* od Augusta Sedláčka a publikaci *Významné osobnosti okresu Rychnov nad Kněžnou*, abych pospal historii města, jeho předokupační situaci a slavné osobnosti, které se ve městě narodily.³

¹ JUZA, Josef – PTÁČEK, Josef, *Občané okresu Rychnov nad Kněžnou v letech 1936–1945*, Rychnov nad Kněžnou 1993.

² DRAŽAN, Radovan – JUZA, Josef, *Holocaust Židů okresu Rychnov nad Kněžnou v letech 1939–1945*, Rychnov nad Kněžnou 1997.

³ SEDLÁČEK, August, *Rychnov nad Kněžnou – pokus dějepisný*, Praha 1871. JUZA, Josef, *Významné osobnosti okresu Rychnov nad Kněžnou*, Rychnov nad Kněžnou 2000.

Při postupu na své práci jsem se nejdříve zaměřil na shromažďování informací z archivních pramenů a literatury. Kvůli propagandě, která se hodně vyskytuje v týdeníku *Posel z Podhoří* z dob Protektorátu Čechy a Morava, jsem nalezené informace kriticky vyhodnotil s dalšími dostupnými prameny a literaturou, abych se ujistil, zda se jedná o pravdivé informace nebo o propagandu. Následně jsem nejdůležitější informace vložil do své práce.

Cílem mé práce je zachytit nejdůležitější události, různé změny a problémy, které ovlivnily život obyvatel města Rychnova nad Kněžnou v období Protektorátu Čechy a Morava, které je spojeno s druhou světovou válkou, jež probíhala v letech 1939 až 1945. Celá práce je složena z 8 kapitol, které obsahují několik podkapitol. První kapitola se zabývá historií města a jeho situací do roku 1938. Druhá kapitola popisuje události týkající se období druhé republiky, tedy období po ztrátě pohraničí, která byla důsledkem tzv. mnichovské dohody, až do vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava. Třetí kapitola nám popisuje první dny německé okupace města a také změny ve městě, které rozkázala německá a protektorátní správa krátce po vyhlášení Protektorátu. Čtvrtá kapitola nás seznamuje s hospodářskou a finanční situací města. Dále zahrnuje odvody na nucené práce do Německa, přidělový systém a sociální situaci obyvatel města. Pátá kapitola zahrnuje informace popisující školství v Rychnově nad Kněžnou za Protektorátu a jeho postupné omezování a využívání. Dále zahrnuje informace o sňatcích, o porodnosti a o úmrtnosti občanů města, a o různých veřejných a kulturních akcích, které byly ve městě pořádány. Šestá kapitola popisuje dění okolo Holokaustu. Jsou zde informace týkající se postupného omezování židovských práv, až po všechny transporty, ve kterých byli posíláni židovští občané města do koncentračních a vyhlazovacích táborů. Sedmá kapitola se zabývá působením odbojové skupiny Národní odboj (po válce přejmenována na skupinu Jitřenka) v Rychnově nad Kněžnou a jeho okolí, a působení nemnoha rychnovských občanů v zahraničním odboji proti Německu. Poslední kapitola popisuje zajímavé události, které se ve městě a jeho okolí staly v posledních dnech Protektorátu Čechy a Morava.

1. Město Rychnov nad Kněžnou

Rychnov nad Kněžnou se nachází v severovýchodních Čechách v podhůří Orlických hor a patří mezi okresní města Královehradeckého kraje. Město vzniklo během kolonizace podhůří Orlických hor a první písemná zmínka se nachází v listině Přemysla Otakara II., která byla vydána 1. února 1258 ve Vídni.⁴ V období husitských válek městu vládli bratři Jan a Hynek z Rychnova, kteří podporovali tábority.⁵ V roce 1561 Ferdinand I. udělil městu určité výsady, jako byla například výsada volného stěhování s určitými podmínkami.⁶ První velký rozkvět města započal na konci 16. století, kdy městu vládl pán Burjan Trčka. Bylo založeno Nové město a koupily se územní celky v Habrové v údolí řeky Kněžny, kde byl okolo roku 1578 založen pivovar a starý zámek, který ale vyhořel a jeho trosky byly zbourány.⁷ V roce 1640 se pánem města stává rod Kolowratů. V roce 1676 byl v barokním stylu postaven nový zámek, a to na místě zbouraného starého zámku. Nový zámek byl dokončen v roce 1704 Norbertem Leopoldem Libštejnským z Kolowratů.⁸ V roce 1836 se ve městě Rychnov nad Kněžnou nacházelo 508 domů, ve kterých bydlelo 918 rodin, z nichž bylo 868 rodin křesťanských a 50 rodin židovských, a celkový počet obyvatel byl 3950.⁹ Dne 13. července 1926 navštívil město prezident Tomáš Garrigue Masaryk společně s doktorem Edvardem Benešem a po slavnostním přivítání starostou Františkem Holoubkem pronesl na náměstí projev k obyvatelstvu. V roce 1938 žilo ve městě okolo 4 800 obyvatel. Ve stejném roce byl starostou města zvolen JUDr. František Handl.

Ve městě se nachází řada zachovalých památek. Nejvýznamnější z nich jsou kolowratský zámek, který je postaven v barokním stylu, kostel svatého Havla, kaple Proměnění páně, bývala synagoga a pozdně gotický kostel Nejsvětější trojice se zvonem Kryštof, který je osmým největším zvonem v Čechách.¹⁰ O kulturní stránku města se stará Pelclovo divadlo, které bylo postaveno architektem Plesnivým z Hradce Králové. Slavnostní otevření divadla proběhlo 28. září 1897.¹¹

Z Rychnova nad Kněžnou pochází mnoho slavných rodáků a rodaček. Mezi ně patří například spisovatel, novinář a kritik Karel Poláček. Mezi jeho nejvýznamnější

⁴ STRÁŽNICKÁ, Alena – JUZA, Josef – ŠROM, Jindřich, *Historie města Rychnova nad Kněžnou v datech*. Rychnov nad Kněžnou: Městský národní výbor 1988, s. 6.

⁵ SEDLÁČEK, August, *Rychnov nad Kněžnou pokus dějepisný*, Praha 1871, s. 9.

⁶ Tamtéž, s. 18.

⁷ Tamtéž, s. 20.

⁸ Tamtéž.

⁹ Tamtéž, s. 60.

¹⁰ MANOUŠEK, Petr Rudolf, *Zvonařství*, Praha 2006, s. 168.

¹¹ *Historie divadelního života*, přístupná na: <https://www.kulturark.cz/divadlo/historie-divadelniho-zivota>.

díla patří: Bylo nás pět, Okresní město, Muži v ofsajdu nebo Hostinec u Kamenného stolu. Kvůli židovskému původu byl v červenci 1943 transportován do terezínského ghetta a v říjnu 1944 byl transportován do Osvětimi.¹² Další slavnou osobností je profesor českého jazyka a historik František Martin Pelcl, po kterém je ve městě pojmenované gymnázium.¹³ Mezi slavné rodačky patří spisovatelka Magdalena Dobromila Rettigová. Za svého života působila jako česká buditelka v různých dámských spolcích. Nejvíce se proslavila napsáním knihy Domácí kuchařka aneb pojednání o masitých pokrmech pro dcery české a moravské, kterou vydala v roce 1825.¹⁴

Významnou politickou osobností v období první republiky a Protektorátu Čechy a Morava byl právník a starosta města v letech 1938 až 1945 JUDr. František Handl. V letech 1930 až 1938 pracoval jako advokát v advokátní kanceláři JUDr. A. Hlaváčka. Poté si založil vlastní advokátní kancelář. Byl to velmi čestný a poctivý starosta, který svou funkci dělal zadarmo. Starostování vykonával při provozu své advokátní kanceláře. Zároveň stál u zrodu rychnovského Sdružení přátel památek Rychnova nad Kněžnou. Rovněž byl členem výboru TJ Sokol v Rychnově nad Kněžnou.¹⁵

V Rychnově nad Kněžnou byly podle komunálních voleb v roce 1938 nejvíce populární tyto politické strany, ze kterých bylo vybráno 30 mandátů:¹⁶

- Československá strana lidová – 620 hlasů – 6 mandátů.
- Československá živnostensko-obchodnická strana středostavovská – 595 hlasů – 6 mandátů.
- Česká strana národně sociální – 593 hlasů – 6 mandátů.
- Národní sjednocení – 456 hlasů – 5 mandátů.
- Česká strana sociálně demokratická – 288 hlasů – 3 mandáty.
- Komunistická strana Československá – 208 hlasů – 2 mandáty.
- Republikánská strana zemědělného a maloroľnického lidu – 192 hlasů – 1 mandát.

¹² DRAŽAN, Radovan – JUZA, Josef, *Holocaust Židů okresu Rychnov nad Kněžnou v letech 1939–1945*, Rychnov n. Kn. 1997, s. 149.

¹³ JUZA Josef, *Významné osobnosti okresu Rychnov nad Kněžnou*, Rychnov nad Kněžnou 2001, s. 225.

¹⁴ Tamtéž, s. 259–260.

¹⁵ Tamtéž, s. 92.

¹⁶ *Další volební výsledky*, Lidové noviny, 13. 6. 1938, č. 296, roč. 46, s. 2–3.

Stejně jako dnes bylo město okresním městem s rozšířenou působností. Sídli zde i dnes okresní úřad a okresní soud. V období první republiky město spadalo pod Vrchní obvod zemského rady v Hradci Králové. Po vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava město připadlo pod úřad Oberlandrátu v Hradci Králové.¹⁷

Město bylo v období první republiky velmi bohaté, a to hlavně díky výstavbě automobilového závodu Škoda v roce 1934 v nedaleké obci Kvasiny, která spadá pod správní okres města Rychnov nad Kněžnou. Díky tomu vznikla průmyslová oblast Solnice – Kvasiny – Rychnov nad Kněžnou. V Rychnově se také nacházel pivovar, který byl založen v roce 1578, městská elektrárna, továrna na výrobu trikotinového prádla Reinhold Richter, továrna na pletené zboží Zrůbek a Šebesta, továrna na železné zboží A. Fáborský nebo textilní firma M. Deutschmanna.¹⁸

¹⁷ KOKOŠKOVÁ, Zdeňka – PAŽOUT, Jaroslav – SEDLÁKOVÁ, Monika, *Úřady oberlandrátu v systému okupační správy Protektorátu Čechy a Morava a jejich představitelé*, Praha 2019, s. 23.

¹⁸ SOKA RK, f. AMRK, inv. č. 356, kart. 95, *Protektorátní oslavy*, str. 64–70.

2. Období druhé republiky

2.1. Ztráta pohraničí

V ranních hodinách dne 30. září 1938 byla zástupci zemí Velké Británie, Francie, Německa a Itálie, v německém městě Mnichov, podepsána tzv. mnichovská dohoda, která se týkala podstoupením Československého pohraničí (Sudet) nacistickému Německu. V dopoledních hodinách, téhož dne, proběhlo zasedání československé vlády, která byla pod vedením generála Jana Syrového, a po necelých dvaceti minutách se bez hlasování shodli, že podmínky smlouvy přijmou. Podle smlouvy měly být Sudety předány do 10. října 1938. Na mnoha místech začali Němci obsazovat oblasti den po podepsání smlouvy. Většina obyvatel města Rychnova nad Kněžnou byla touto událostí velice zklamána, jako byl například velitel praporu SOS v Rychnově nad Kněžnou pplk. František Kynych.¹⁹ Naštěstí se město nestalo součástí tzv. třetí říše. To ale neznamená, že lidé nepřestali panikařit. Kvůli panice bylo národním výborem soudního okresu Rychnov n. Kn., jehož předsedou byl JUDr. Josef Nosek, vydáno dne 18. listopadu 1938 prohlášení, které bylo vyvěšeno po ulicích města. Výbor tímto způsobem požádal občany města, aby oznámili každého šířitele klamných zpráv, jako byla například zpráva o tom, že město Rychnov nad Kněžnou spadne pod německou správu.²⁰

2.2. Péče o uprchlíky

Většina obyvatel rychnovského okresu se nechtěla stát součástí třetí říše, proto z pohraničí utíkala směrem do vnitrozemí. První uprchlíci z pohraničí přišli do města dne 27. září 1938. Dohromady se jednalo o 16 uprchlíků a to: 1 muž, 9 žen a 6 dětí. 12 z nich bylo českého občanství, zbylí 4 německého občanství.²¹ Dne 5. října 1938 bylo okresním úřadem v Rychnově vydáno nařízení pro všechny obecní úřady okresu o pomoci uprchlíkům. Povinností obcí bylo zajistit přiměřenou četnickou pomoc během transportu, a to proto, aby osoby během jízdy transport neopustily. Další povinnosti pro obce bylo zajištění nejméně tříčlenných místních pomocných výborů, jejichž úkolem bude zajistit veškeré akce veřejné správy spojené s péčí o uprchlíky, konáním veřejných sbírek a rozmístování osob u občanů obce. Nejdůležitějším úkolem bylo zajištění okresnímu úřadu seznamy ubytovaných uprchlíků s těmito údaji: *počet mužů, žen a dětí do 14 let, pracovní způsobilost u jednotlivých osob, jméno, den a rok narození,*

¹⁹ KEJZLAR, Vilém, *O plukovníku Františku Kynychovi*, přístupná na <https://www.petrovice-jitrenka.cz/o-plk-kynychovi/>. (poslední návštěva stránky dne 12. 4. 2021).

²⁰ SOkA RK, f. AMRK, inv. č. 360, kart. 96, *Ztráta pohraničí/smuteční oznámení o ČSR, plakát č. 1.*

²¹ SOkA RK, f. AMRK, inv. č. 602, kart. 118, *Uprchlíci ze zabraného území 1938–1939*, s. 3.

povolání, národnost a poslední řádné bydliště, a to v co nejkratším čase. Maximální náklad na jednu osobu neměl přesáhnout hranici 8 korun na den. Veškeré výdaje bylo potřeba doložit řádnými účty od dodavatelů. Ministerstvo sociální péče poskytlo finanční částku k uhrazení všech výloh, které byly uvedeny. Součástí tohoto okresního nařízení je vládní nařízení ze dne 26. září 1938 zabývající se úpravou pohonných hmot potřebné pro nemocniční, požární, zásobovací a bezpečnostní služby. Toto nařízení sepsal okresní hejtman Dr. Guth a dne 11. 10. 1938 nabylo své platnosti.²²

Ve městě se nacházely byty a domy, které nebyly obývány. Byly využívány například jako sklady nábytku. Město tyto prostory chtělo využít jako dočasné bydliště pro uprchlíky. Příkladem je dopis psaný pro paní Schefzíkovou, který zní: „Vážená paní Schefzíková, ve Vídni XVI, Habergasse 33, Osmark. V Rychnově n/K. máte volný byt v domě čp. 320, kde máte jenom uložený nábytek. Poněvadž do Rychnova n/K přišlo mnoho uprchlíků z okolních obcí a mnoho úředníků, kteří byli v cizích městech a jsou do Rychnova n/K příslušní, potřebujeme všechny volné byty. Do Vašeho domu má se dostat rodina Černikovského, který byl zaměstnán u Zemského úřadu v Užhorodě a musel se vrátit do své domovské obce. Žádáme Vás proto, abyste byt pronajala a sdělila nám podmínky, jelikož jinak by okresní úřad dle zákona byl nucen Vám byt zabránit a přidělit ho přistěhovalci neb úředníku, poněvadž žádný volný byt nemůže nyní býti bez nájemníků. Z obecního úřadu města Rychnova n/Kn, dne 14. 11. 1938.“²³

Důležitou součástí péče o uprchlíky bylo pro ně najít dočasné zaměstnání. Z ministerstva sociální péče byl uložen příkaz okresnímu úřadu v Rychnově n/Kn., aby v obci a nejbližšího okolí vyhledali veřejně prospěšné práce jako například: úpravu cest a návsi v obci, čištění lesů, úpravu hřišť, koupališť, zametání obecních veřejných prostranství, čištění potoků apod. Tímto ministerstvo nařizuje, aby podporovaným uprchlíkům, kteří jsou práce způsobilí, byla okamžitě přiřazena některá z vyjmenovaných prací za přiměřené příplatky, které budou vyplaceny obcemi. Byla jim vyměřena pracovní doba na 40 hodin týdně. Pokud uprchlík práci odmítl, byl vyloučen ze státních podpůrných akcí.²⁴ Každopádně uprchlíků bylo víc, než se předpokládalo. Do toho přišla zima, práce bylo málo a městu začali docházet peníze. Na začátku roku 1939 se ve městě nacházelo celkem 615 uprchlíků (310 mužů, 305 žen).²⁵

²² SOkA RK, f. AMRK, inv. č. 602, kart. 118, *Uprchlíci ze zabraného území 1938–1939*, s. 1–2.

²³ Tamtéž, s. 9.

²⁴ Tamtéž, s. 10.

²⁵ PzP 53, č. 1 z 6. ledna 1939, s. 2. Knihovna SOkA RK.

2.3. Sbírka pro uprchlíky

Dne 23. prosince 1938 byl okresnímu úřadu v Rychnově n/ Kn. zaslán dopis od zvláštního výboru pro pomoc uprchlíkům, v jehož čele stáli univ. prof. ministr Dr. Jan Kapras, předseda Národní rady Dr. Vilém Pospíšil, Dr. Jaroslav Preiss, Karel Schwarz a Václav Štěpánek, s prosbou uspořádat ve městě veřejnou sbírku pro uprchlíky. Současně byly s dopisem zaslány sběrací archy, do kterých se měly zapisovat uložené částky a od koho byly.²⁶ Obecní úřad města Rychnova n. Kn. v dopise ze 30. prosince 1938 pro zvláštní výbor pro pomoc uprchlíkům sdělil, že sběrací archivy byly předány výboru pro pomoc uprchlíkům v Rychnově n/Kn., a to do rukou pana MUDr. Musila.²⁷ Zastupitelstvo města se dohodlo, že veřejnou sbírku upořádají dne 8. ledna 1939 o půl 9. hod. dopoledne. Sbírkou prováděli členové městského zastupitelstva, a to jmenovaní: F. Gult, Ant. Kodytek, F. Sokol, F. Motl, J. Světelský a V. Drašnar.²⁸ Dne 19. ledna 1939 byl odeslán dopis pro předsedy zvláštního výboru pro pomoc uprchlíkům, který je informuje o uspořádané veřejné sbírce na pomoc uprchlíkům, při níž se členům zastupitelstva podařilo vybrat přesně 12 250 korun čsl. Také informuje, že dnešním dnem byla částka poslána na konto s číslem 77.177., a že sběrací archivy byly také poslány.²⁹

Dne 3. února 1939 byl poslán dopis pro předsedy zvláštního výboru pro pomoc uprchlíkům, ve kterém je informovali, že ještě v roce 1938 byla vykonána sbírka místním Sokolem, ve kterém se dohromady vybralo 150 korun, a že sbírku zaslali na stejné konto s číslem 77.177.³⁰

Poslední velký příspěvek pro uprchlíky přišel dopisem ze 13. února 1939, kdy prodejna obuvi značky Baťa, umístěna na Václavském náměstí v Praze, poslala městu Rychnov n. Kn. obuv pro uprchlíky, a to v rámci tzv. „Anglické mise“. Obuv zaplatil sám obchod.³¹

2.4. Dopad na hospodářství

Ztráta pohraničí, ve které se nacházel velmi rozvinutý průmysl, byla pro druhou republiku velmi citelným problémem. Z toho důvodu byla 21. října 1938 svolána porada, kterou zorganizovala Obchodní, živnostenská a průmyslová ústředna v Hradci

²⁶ SOkA RK, f. AMRK, inv. č. 602, kart. 118, *Uprchlíci ze zabraného území 1938–1939*, s. 11.

²⁷ Tamtéž, s. 13.

²⁸ Tamtéž, s. 16.

²⁹ Tamtéž, s. 21.

³⁰ Tamtéž, s. 27.

³¹ Tamtéž, s. 28.

Králové, jež proběhla v přednáškové síni Muzea Hradce Králové. Účelem porady bylo pokusit se napravit škody způsobené zabráním pohraničního území. Za město Rychnov n. Kn. se porady zúčastnil člen městské rady prof. Černý s tajemníkem. Poradu zahájil pan předseda Vitoušek s panem starostou města Josefem Pilnáčkem. Slova se poté ujal pan Dr. Tobiáš, který sdělil, že ze zabraného území republika ztrácí roční příjem 7 miliard ročně a do toho bylo ztraceno 40 procent veškerých daní republiky.³²

Nová hranice rychnovského okresu se táhla přes obce Pěčín, Javornice, Skuhrov nad Bělou a Nový Hrádek, čímž okres přišel o území Orlických hor, kde byl velký dřevozpracující a sklářský průmysl a ztratil obce Rokytnice v Orlických horách, Deštné v Orlických horách, Olešnice v Orlických horách, Říčky v Orlických horách, Bartošovice v Orlických horách, Neratov, Orlické Záhoří, Zdobnice a Sedloňov. Přes Orlické hory se rovněž táhlo pásmo těžkého a lehkého opevnění, za jehož výstavbu bylo utraceno mnoho peněz. Například výstavba samotné tvrze Hanička přišla na necelých 23 300 000 předválečných korun.

Výsledkem této porady bylo, že vznikne tzv. Hospodářský sbor českého severovýchodu, jehož členové budou zástupci postižených okresů. Pan prof. Černý uplatnil zastoupení města Rychnova n. Kn. a navrhl zástupce továrníka Zrůbka. Úkolem toho sboru bylo starání se o dovoz potravin, uhlí a materiálu pro továrny a založení dalších průmyslových oblastí ve městě. Továrník Zrůbka nabídku člena Hospodářského sboru českého severovýchodu přijal.³³

Dne 6. prosince byla okresním úřadem vydána vyhláška ve věci vzniklých škod způsobených zabráním území. Podmínky uznání škody byly stanoveny tak, aby se týkaly pouze zabraného území a politických událostí po 10. září 1938. Bylo možné nahlásit škody na zdraví a životě, majetku movitém a nemovitém, vznést požadavky na penzijní nároky apod. Bylo důležité, aby žadatelé rozlišovali škody způsobené Němci, Poláky nebo Maďary.³⁴

V důsledku toho v Rychnově nastalo omezení přijímání osob do zaměstnání a rozšiřování obchodů a živností, protože by to ovlivnilo poměr na obživu místního obyvatelstva. Z tohoto důvodu byly ve městě zrušeny tři obchody se smíšeným zbožím a dvě družstevní skladiště. V zemědělství chyběla pracovní síla, kterou později doplnili čeští a slovenští uprchlíci. Chyběl zde podnik na zpracování ovoce (moštárna), jeho

³² SOKA RK, f. AMRK, inv. č. 360, kart. 96, *Ztráta pohraničí/smuteční oznámení o ČSR*, s. 3.

³³ Tamtéž, s. 5.

³⁴ Tamtéž, s. 2.

konzervaci a prostory pro uskladnění ovoce jako takového.³⁵ V té době se město pokoušelo prodloužit železnici ze Solnice do Opočna přes Ještětice, Újezd, Skalku a Dobruška, aby nová kolej nemusela začínat v Týništi nad Orlicí a aby mohli na její stavbě zaměstnat uprchlíky. Toto prodloužení nikdy nebylo zrealizováno.

³⁵ SOKA RK, f. AMRK, inv. č. 360, kart. 96, *Ztráta pohraničí/smuteční oznámení o ČSR*, s. 22.

3. Protektorát Čechy a Morava

Dne 14. března 1939 byl prezident Emil Hácha pod tlakem Adolfa Hitlera pozván do Berlína. Téhož dne se od země odtrhlo Slovensko a pod vedením kněze Josefa Tisa vznikl samostatný Slovenský štát. Po dramatickém jednání prezidenta Háchy s Adolfem Hitlerem, Hermannem Göringem a Joachimem von Ribbentropem byl prezident donucen podepsat pakt o zřízení Protektorátu Čechy a Morava a druhého dne, 15. března 1939 o 6. hodině ráno, začala německá armáda s obsazováním území. Byla zde místa, která Německo obsadilo ještě před podepsáním paktu jako například Moravská Ostrava, Frýdek a Místek. V dopoledních hodinách přijela německá armáda do Prahy a večer přijel na Hradčany Hitler. Kvůli záměrně zpožděnému vlaku přijel prezident Hácha až po Hitlerovi. Dne 16. března 1939 Hitler podepsal výnos o novém poměru Československa k říši. Stává se tak autonomním protektorátem pod „ochranou říše“. Příslušníci německého národa, kteří zde před tím bydleli, se automaticky stali příslušníky říše. Ostatní se stali příslušníci protektorátu. Říšským protektorem byl jmenován Konstantin von Neurath a státním tajemníkem byl jmenován Karl Hermann Frank.³⁶

3.1. Obsazení města německými vojsky

Město Rychnov nad Kněžnou bylo obsazeno nevelkou německou jednotkou dne 16. března 1939 v 1. hodinu odpoledne.³⁷ Posádka se ubytovala v rychnovských Vašátkových kasárnách, ve kterých sdíleli prostor do 31. července 1939 s dvěma československými pěšími pluky. Konkrétně s 2. praporem 4. pěšího pluku a 1. praporem 30. pěšího pluku. Dekret o vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava byl v odpoledních hodinách rozhlášen městským rozhlasem.³⁸ S příchodem německé posádky byly po městě vylepeny první vyhlášky okupantů ve znění: *„Podle vůle Vůdce a nejvyššího velitele německé branné moci vkročilo německé vojsko na naše území s příkazem, aby udrželo klid a pořádek a převzalo obranu obyvatelstva. Výkonná moc v území obsazené německým vojskem svěřena byla velitelům armádních skupin. Veškerá veřejná správa pokračuje v práci, nebude-li nic jiného nařízeno. To platí také pro policii, poštu, železnici a veřejné závody. Všechn hospodářský život běží dál. Každý zůstaň na svém místě a pokračuj v práci. Opuštění práce se pokládá za sabotáž. Nařízení německých*

³⁶ SOKA RK., f. AMRK, inv. č. 858, kart. 208, *Kronika města Rychnov nad Kněžnou 1938–1940*, s. 884–885.

³⁷ Tamtéž, s. 886.

³⁸ Tamtéž, s. 887.

*vojenských úřadů se musí bezpodmínečně uposlechnout. Každý se řídí podle rozkazů vydaných k prospěchu celku i jednotlivců.*³⁹

3.2. První dopady na život obyvatel

K udržení klidu a pořádku bylo nařízeno vyhláškami od vrchního velitele německé okupační armády, generála Blaskowitze, že policejní hodina pro všechny hostince byla stanovena na 8. hodinu večer. Od 9. hodiny večerní do 6. hodiny ranní nesmí nikdo opouštět své domovy, a to kromě lékařů, železničářů apod. Ti si ale musí ihned opatřit od starosty obce průkaz s razítkem německého velitelství nebo správního úřadu. Průvody lidí byly zakázané. Obyvatelé města museli nejpozději do 20. března 1938 odevzdat veškeré střelivo, zbraně, výbušniny a rádia. Vše bylo odevzdáno starostovi města, který je pak předal německým okupantům. Starosta bere za město veškerou zodpovědnost. Všechny zločiny proti ustanovení německých vojenských a civilních úřadů by se těžce trestaly.⁴⁰

Současně s vyhlášením Protektorátu Čechy a Morava nabyl zákon o změně měny na říšské marky značených RM. Poměr byl stanoven tak, že jedna marka se rovnala deseti korunám českým.⁴¹

Dne 17. března 1939 byla v celém Protektorátu zavedena povinná jízda po pravé straně silnice. Změna se týkala i silničních značek a přemístění názvů ulic.⁴² Dalším důsledkem příchodu německých vojsk bylo zvýšené nakupování většiny obyvatel města v potravinových a textilních obchodech. Jelikož nebyl nedostatek potravin, obchodní grémium v Rychnově n. Kn. upozornilo občany města, aby zbytečně nenakupovali zásoby a obchodníkům bylo doporučeno, aby zboží prodávali v množství denní potřeby. Ceny zatím nebyly zvyšovány.⁴³ 18. března 1939 byly ve městě zrušeny všechny politické strany a spolky. Byly to: Česká strana pokroková, Československá strana národně socialistická, Československá sociálně demokratická strana dělnická, Československá strana lidová, Národní sjednocení, Barák – vzdělávací spolek, Palacký – politický a národohospodářský spolek národní strany dělnictva československého, a Živnostenská obchodnická strana středostavovská.⁴⁴ Všechny tyto strany byly nahrazeny stranou Národní souručenství, německy Nationale Gemeinschaft nebo

³⁹ SOkA RK., f. AMRK, inv. č. 858, kart. 208, *Kronika města Rychnov nad Kněžnou 1938–1940*, s. 886.

⁴⁰ Tamtéž, s. 887.

⁴¹ Tamtéž, s. 885–886.

⁴² Tamtéž, s. 888.

⁴³ PzP 53, č. 11 z 18. března 1939, s. 2. Knihovna SOkA RK.

⁴⁴ SOkA RK, f. AMRK, inv. č. 333, kart. 95, *Politické strany a spolky*, s. 1–2.

Volksgemeinschaft. Strana byla založena 21. března 1939 v čele s prezidentem Emilem Háchou. Cílem strany bylo sjednocení a povzbuzení českého národa a politicky se zaměřovalo na národní pospolitost a vztah k nacistickému Německu. Vedoucím strany rychnovského okresu byl jmenován farář Ladislav Honsnejman.⁴⁵

3.3. Jazyková nařízení

Postupně byly rozhlasem vyhlášeny a vyvěšeny další vyhlášky o změnách ve společnosti. Jednou z nejdůležitějších vyhlášek bylo jazykové nařízení z 25. srpna 1939 týkající se věci o označování úředních a kulturních domů, podniků, obchodů apod. v jazycích českém a německém. Tyto nápisy byly provedeny na tabulích, jejichž základní barva byla bílá a písmena byla černá. Přednost měl německý jazyk, který byl umístěn vlevo a český jazyk vpravo. Další z povinností týkajících se veřejných a státních úřadů bylo zakoupení knihy *Amtliches deutsches Ortsbuch für das Protektorat Böhmen und Mähren*.⁴⁶ Později byla kniha přeložena do češtiny jako *Oficiální městský registr pro Protektorát Čechy a Morava*.⁴⁷ Tyto změny měly být hotovy do 14 dnů.⁴⁸

3.4. Změna názvů ulic

Součástí výnosu z 25. srpna 1939 o jazykových nařízeních byla i změna názvů ulic, náměstí apod. do jazyka německého. Kvůli tomu kancelář prezidenta sdělila městu Rychnovu n. Kn. dopisem z 26. září 1939, že si pan prezident nepřeje, aby ulice a veřejná místa byly označovány jeho jménem.⁴⁹ Celkem bylo přejmenováno 22 ulic, 9 tříd, 3 náměstí a 2 nábřeží. Například Staré náměstí se přejmenovalo na Alter Platz, Náměstí Dr. Langra na Dr. Langer Platz, Pelclovo nábřeží na Pelzl-Strand, Nádražní ulice na Bahnhofgasse, Heřmanova ulice na Herman-Gasse, Štefánikova třída na Stephanik-Strasse a Palackého třída na Palacky-Strasse.⁵⁰ Mnoho změněných nápisů muselo být znovu změněno, protože německým úřadům nevyhovovaly nebo nebyly podle předlohy v knize *Amtliches deutsches Ortsbuch für das Protektorat Böhmen und*

⁴⁵ PzP 53, č. 14 z 8. dubna 1939, s. 1. Knihovna SOkA RK

⁴⁶ *Amtliches deutsches Ortsbuch für das Protektorat Böhmen und Mähren*, Prag: Reichsprotektor in Böhmen und Mähren, 1940.

⁴⁷ SOkA RK, f. AMRK, inv. č. 307, kart. 92, *Pojmenování ulic a náměstí 1885–1940*, s. 39.

⁴⁸ SOkA RK, f. AMRK, inv. č. 359, kart. 96, *Jazyková nařízení*, s. 4.

⁴⁹ SOkA RK, f. AMRK, inv. č. 307, kart. 92, *Pojmenování ulic a náměstí 1885–1940*, s. 37.

⁵⁰ Tamtéž, s. 41.

Mähren. Poslední přeznačení došlo až 26. února 1940, při kterém byly vyměněny nápisy v rychnovské městské elektrárně.⁵¹

⁵¹ SOKA RK, f. AMRk, inv. č. 359, kart, 96, *Jazyková nařízení*, s. 5.

4. Hospodaření za Protektorátu

Hlavním cílem Němců bylo co nejlépe využít české hospodářství, které bylo na vysoké úrovni, ke svým válečným účelům. K tomu bylo za potřeby zajistit klid, aby zbrojní výroba nebyla omezována. K tomu byly do Německa nuceně posíláni lidé, kteří nahrazovali německé muže sloužící v armádě. Do konce roku 1939 bylo na práce do Německa posláno okolo 95 tisíc dělníků. S přeměnou hospodaření přišla i vlna zatýkání odpůrců režimu, a to hlavně hned po vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava. Další zatýkání bylo v září a listopadu 1939. Byly rušeny podniky, které byly zbytečné pro válečné účely.⁵²

Velké změny v hospodářství přišly po nástupu Reinharda Heydricha, který v Protektorátu nastolil zstrašovací teror, který vyvrcholil po jeho atentátu v květnu 1942. Díky tomuto teroru byla zvýšena militarizace hospodářství a počet dělníků pracujících v Německu stoupl na 330 tisíc. Za zvýšenou produktivitu mohla i Heydrichova politika cukru a biče, při které byly dělníkům pracujícím ve válečném průmyslu dávány větší příděly potravin a 100 K měsíčně navíc.⁵³ Za jeho období vlády bylo stanoveno heslo „Na válce nesmí nikdo vydělávat!“. Pokud hospodář nebo podnikatel včas odváděl dávky apod., byl za to patřičně odměněn. Hospodáři nebo podnikatelé, kteří by například překročili stanovené ceny, byli náležitě potrestáni pokutou nebo vězením.⁵⁴

Poslední velké změny přišly po bitvě u Stalingradu, ve které byla poražena německá armáda. Německá prohra způsobila vyhlášení totálního nasazení pracovních sil. Na práce do Německa byly nasazeny ročníky 1918 až 1924 a mladší osoby byly nasazeny do jednotek Technické nouzové pomoci v Protektorátu. Na začátku roku 1944 byly na nucené práce povoláváni muži i ženy do 65 let. K zastavení povolávání na práce do Německa došlo ke konci roku 1944.⁵⁵

4.1. Hospodářská situace v Rychnově nad Kněžnou

Na začátku Protektorátu bylo rychnovské hospodářství postupně začleňováno do německého hospodářství a jeho cíle militarizovat protektorátní ekonomiku. Příkladem byla přeměna výroby v továrně na výrobu automobilů v Kvasinách, která spadá do katastrů měst Rychnova nad Kněžnou, Solnice a obce Kvasiny. Před válkou se

⁵² KUČERA, Milan, *Populace České republiky 1918–1991*, Praha 1994, s. 35.

⁵³ Tamtéž, s. 35–36.

⁵⁴ PzP 56, č. 20 z 16. května 1942, s. 1. Knihovna SOkA RK.

⁵⁵ KUČERA, Milan, *Populace České republiky 1918–1991*, Praha 1994, s. 35–36.

v továrně vyráběly automobily Jawa Minor I., a to jak civilní, tak i vojenské verze. Během války byl výrobní program několikrát změněn. V továrně se vyráběla pouzdra na kulometné hlavně, bedny pro munici, benzínové pumpy a pumové závěsníky. V provozu byla i výroba laků a barev, která byla součástí továrny.⁵⁶

Prudce se snížila nezaměstnanost, za což převážně mohly odvody na nucené práce do Německa. V Rychnově se poprvé na práce do Německa hlásilo 1. června 1939 v národním domě od 2 hodiny odpoledne.⁵⁷ Celkem bylo předvoláno 95 osob, z nichž bylo 30 nezaměstnaných a 19 se přihlásilo dobrovolně.⁵⁸ Další části odvodů řídil úřad Oberlandratu v Hradci Králové. Před odvodem do Německa museli všichni odvedenci podstoupit lékařskou prohlídku za účelem zjištění pracovní způsobilosti.⁵⁹ Občané Rychnova, kteří se na odvody nepřihlásili, byli pracovním ústavem informováni, že pokud se do určitého dne nepřihlásí, budou zatčeni. Příkladem je Ladislav Valenta, který byl informován 2. července 1941, že pokud se druhého dne do 12 hodin nedostaví na Oberlandrat v Hradci Králové, bude zatčen.⁶⁰

Nucené práce v Německu byly součástí sociálního a politického útlaku. Odvedenci museli pracovat až 60 hodin týdně, včetně nedělí. Byla jim zrušena veškerá demokratická práva. Z hlediska zhoršující se Německé situace na válečných frontách se zhoršovala jejich sociální situace. O tom vypovídá svědectví Karla Alvína z Rychnova n. Kn., který nuceně pracoval ve firmě Junkers ve městě Leipzig, kde montoval letecké motory. Občas pracoval v lesích okolo města. V dopisech psaných na podzim roku 1943 si stěžuje na snížení platu z 1 RM na 0,85 RM na hodinu. Dále prosil o zaslání svého oblečení, protože v Německu je moc drahé a Němci nechtěli své boží prodávat Čechům. Také v nich prosí o zaslání svých houslí, protože dostal nabídku si měsíčně vydělat 4 500 K, když bude v místní kovárně, po ukončení směny v továrně Junkers, pracovníkům do práce hrát. Ve svých dalších dopisech si stěžuje, že mu od jeho odvedení do Německa na jaře 1941 nikdo nenapsal a nic, o co žádal, mu nikdo neposlal. Trpěl velkým nedostatkem peněz. Co si vydělal, tak většinou utratil za jídlo, které bylo dražší a dražší. Také si stěžuje na svého spolubydlícího, který mu jednou ukradl dva

⁵⁶ POVOLNÝ, Daniel, *František Janeček motocyklový král: příběh muže, který dal vzniknout motocyklům Jawa*, Praha 2011, s. 255.

⁵⁷ SOKA RK, f. AMRk, inv. č. 575, kart, 116, *Najímání dělnictva na práci do Německa*, s. 1.

⁵⁸ PzP 53, č. 22 z 3 června 1939, s. 2. Knihovna SOKA RK.

⁵⁹ SOKA RK, f. AMRk, inv. č. 575, kart, 116, *Najímání dělnictva na práci do Německa*, s. 3.

⁶⁰ Tamtéž, s. 7.

svetry v hodnotě okolo 150 RM. Spolubydlící je prohrál v kartách. Jeho matka mu jeho věci poslala, ale zda dorazily není známo.⁶¹

Rychnovskými vyhláškami a novinami bylo občanům města dáváno najevo, aby v období války zbytečně neplýtvali jídlem. Příkladem je žádost Českomoravského svazu pro brambory a škrob, aby občané Protektorátu odebírali brambory v čas a nedocházelo tak k jejich kažení ve městských skladech. Z toho důvodu byla zavedena vyživovací rada, která se starala o dodávání a přidělování zboží občanům města.⁶² O dodržování cen se staral Výbor zemědělských organizací okresu rychnovského. Pokud by byl u zemědělce prokázán nečistý čin, hrozilo, že bude vyloučen z řad českých zemědělců, tak i z řad Národního souručenství. V celém Protektorátu se rušily židovské podniky. V Rychnově nad Kněžnou to byl například velkoobchod se sukny, který vlastnil Josef Fischer, a textilní firma M. Deutschmanna.⁶³ Bylo zakázáno chodit v noci na pole, protože docházelo ke kradení nesklizené úrody. Kdo byl v noci na poli přistižen, hrozila mu pokuta 10 000 K, nebo 2 měsíce vězení.⁶⁴ Pokud došlo ke ztrátě potravin, které spotřebitel obdržel z potravinových lístků, nebylo mu dovoleno si přiděl znovu vzít. Spotřebitel měl nárok jen tehdy, pokud byly potraviny zničeny povodní, požárem apod. Pokud byly spotřebitelovy potraviny ukradeny, musel podat žádost o vydání náhradního odběrného listu, který byl zaslán okresnímu úřadu k rozhodnutí. Aby nedocházelo k zneužívání této možnosti náhradního odběru, musel žadatel krádež prokázat a uvést množství ukradeného zboží, který pak potvrdila nebo zavrhla vyšetřovací komise. Pokud ale došlo k vrácení ukradeného zboží či potravin, bylo později z nového odběrového lístku odečteno.⁶⁵ Město pořádalo sběry léčivých rostlin, kterých se například účastnili žáci rychnovských škol. Na začátku října 1941 se žákům podařilo nasbírat přes 70 kg léčivých rostlin.⁶⁶

S příchodem Reinharda Heydricha, jako zastupujícího říšského protektora, byla hospodářská situace v Rychnově hodně zpřísněna. V celém okrese byla zvýšena výroba zboží určená pro válečný průmysl a ve velkém začaly akce za účelem zničení černého trhu. Ve velkém také začaly kontroly dobytka a bylo povinné hlásit jejich stav. Byla i zavedena povinnost hlásit změny v samozásobení.⁶⁷ Jedním z mála kladných důsledků

⁶¹ SOKA RK, f. AMRK, inv. č. 575, kart. 116, *Najímání dělnictva na práci do Německa*, s. 9–15.

⁶² PzP 53, č. 40 ze 7. října 1939, s. 1. Knihovna SOKA RK.

⁶³ SOKA RK., f. AMRK, inv. č. 858, kart. 208, *Kronika města Rychnov nad Kněžnou 1938–1940*, s. 947.

⁶⁴ PzP 55, č. 35 z 30. srpna 1941, s. 2. Knihovna SOKA RK.

⁶⁵ PzP 55, č. 39 z 27. září 1941, s. 2. Knihovna SOKA RK.

⁶⁶ PzP 55, č. 41 z 11. října 1941, s. 2. Knihovna SOKA RK.

⁶⁷ PzP 55, č. 48 z 29. listopadu 1941, s. 2. Knihovna SOKA RK.

vlády Reinharda Heydricha bylo zvýšení počtu živností v rychnovském okrese. Nejvíce nových živností bylo povoleno v dubnu 1942. Jednalo se celkem o 12 živností, z toho 5 svobodných, 4 řemeslné a 3 koncesované. Docházelo i k zanikání živností, a to většinou z důvodu, že vůbec nesouvisely s vojenským průmyslem. Například v březnu 1942 jich bylo v rychnovském okrese zrušeno celkem 5.⁶⁸

Po atentátu na říšského protektora Reinharda Heydricha bylo v celém Protektorátu Čechy a Morava vyhlášeno stanné právo, které ovlivnilo chod celého Protektorátu, tak i jeho hospodářství. V rychnovském okrese, ale i v celém Protektorátu byla pro hospody stanovena uzavírací doba na 22. hodinu. Kdo byl po této hodině v hospodě chycen, byla mu udělena pokuta, v horším případě vězení.⁶⁹ Byly zpřísněny podmínky k odběru zboží a potravin. Dodavatel mohl zboží vydat pouze v případě, že mu byl předložen celý potravinový lístek s vyplněnou kmenovou částí. Pokud mu byl předložen pouze lístek bez kmene, nemohl zboží vydat.⁷⁰ Bylo zakázáno, bez povolení od úřadu, chodit do lesa sbírat houby nebo byliny.⁷¹ Stanné právo bylo zrušeno 3. července 1942.⁷²

Další velké změny v rychnovském hospodářství přišly po vyhlášení totální války. Mohly za to prohry německé armády na východní frontě (Stalingrad, Kursk). V Rychnově byly zvýšeny odvody na nucené práce do Německa. Byly povolány ročníky 1918 až 1924. Také byly povolány ženy, které dovršily věku 19 let.⁷³ Většina žen nechtěla být povolána na práce do Německa, proto to mohly vyřešit například otěhotněním, protože to pro ně bylo výhodnější. Nepřímým důkazem je zvýšená porodnost na Rychnovsku, kdy za rok 1943 se narodilo celkem 501 dětí a za rok 1944 se narodilo celkem 468 dětí. V roce 1942 se v Rychnově nad Kněžnou narodilo 373 dětí, tedy o 128 dětí méně, než v roce 1943.⁷⁴ Z rychnovského trhu pomalu mizelo prodávané zboží, jako třeba většina druhů zeleniny a ovoce, máslo, drůbež a dobytek. Do konce války se na rychnovském trhu většinou obchodovalo s mlékem, hlávkovým zelím nebo s králíky. Občas se na trhu objevila selata.⁷⁵ Byl zpřísněn zákaz chození na pole v noci pod pokutou 50 000 K, nebo vězením na 6 měsíců. Pokud by se pachatel vylouval, že sháněl potravu pro svůj dobytek, byla mu následně všechna jeho zvířata

⁶⁸ PzP 56, č. 17 z 25. dubna 1942, s. 2. Knihovna SOKA RK.

⁶⁹ PzP 56, č. 22 z 30. května 1942, s. 2. Knihovna SOKA RK.

⁷⁰ PzP 56, č. 23 z 6 června 1942, s. 3. Knihovna SOKA RK.

⁷¹ PzP 56, č. 29 z 18 července 1942, s. 2. Knihovna SOKA RK.

⁷² PzP 55, č. 27 z 4 července 1942, s. 2. Knihovna SOKA RK.

⁷³ KUČERA, Milan, *Populace České republiky 1918–1991*, Praha 1994, s. 35–36.

⁷⁴ *Narození podle pohlaví, legitimacy a vitality*, Praha: Český statistický úřad, 1939–1945.

⁷⁵ PzP 58, č. 21 z 27 května 1944, s. 2. Knihovna SOKA RK.

prohlášena za propadlá a hned na to odňata.⁷⁶ Nedostatek potravin, hlavně masa, způsobil vlnu pytláctví. Příkladem bylo nalezení mrtvého srnčete s rozbitou hlavou nedaleko Rychnova. Pachatel pravděpodobně dostal strach a srnče ponechal v lese. Pytláčení bylo trestáno vězením od 1 do 6 měsíců, v těžších případech až 5 lety vězení a v nejtěžších případech i trestem smrti.⁷⁷

4.2. Finanční situace

Na řádném zasedání obecního zastupitelstva z 26. listopadu 1939 byl sestaven obecní rozpočet na rok 1940, a to na částku ve výši 2 339 923 K. Částka ve výši 329 664 K byla určena pro městskou správu, 399 032 K na obecní mění, 3 600 K na obecní dávky, 108 990 K na bezpečnost, 80 272 K na zdravotnictví, 92 800 K na komunikace, 5 500 K na zemědělství, 78 975 K na sociální péči, 197 987 K na školství a kulturní účely, 1 019 103 K na dluhy a 28 000 K na nedoplatky z minulých let. Celková potřeba byla vyšší o 269 244 K, než za rok 1939. Byla by však kryta řádnou úhradou 1 920 973 K a předpokládaným výnosem obecních přírážek 419 656 K. Částka 300 000 K byla určena na rozšíření vodovodního potrubí města, 900 000 K bylo určeno na stavbu úřední budovy pro městské úřady a elektrárnu, 100 000 K bylo určeno na odvodnění hřbitova, 150 000 K bylo určeno na rekonstrukci Švehlova náměstí a 80 000 K bylo určeno na vyčištění Ivanského jezera. Celková částka tedy činila 1 730 000 K. Všechny obecní přírážky zůstaly nezměněny, a to na 135 % k dani činžovní a 350 % k ostatním daním.⁷⁸

Dne 18. října 1940 obecní zastupitelstvo sestavilo obecní rozpočet na rok 1941, a to částkou ve výši 2 731 821 K s úhradou 1 928 461 K. Celkový schodek byl 803 360 K, který byl kryt 135 % daní činžovní a 350 % daní ostatních. Celková potřeba byla vyšší o 391 898 K.⁷⁹ Dále bylo usneseno darovat částku 800 K veřejné odborné škole pro ženská povolání v Rychnově n. Kn. a 200 K lidovým školám hospodářským v Rychnově n. Kn.⁸⁰ Zemským úřadem byly upraveny ošetrovací vazby, a to tak, že denní pobyt na III. třídě stál 30 K, na II. třídě 50 a na I. třídě 75 K.⁸¹ okresní péče o mládež v Rychnově nad Kněžnou obdržel od ministerstva sociální a zdravotní péče celkovou částku 5 000 K. Tyto peníze byly věnovány rodinám, které žily ve velké

⁷⁶ PzP 58, č. 24 ze 17 června 1944, s. 2. Knihovna SOkA RK.

⁷⁷ PzP 58, č. 27 z 8 července 1944, s. 2. Knihovna SOkA RK.

⁷⁸ PzP 53, č. 47 z 25. listopadu 1939, s. 2. Knihovna SOkA RK.

⁷⁹ PzP 54, č. 42 z 19. října 1940, s. 2. Knihovna SOkA RK.

⁸⁰ PzP 54, č. 52 z 28. prosince 1940, s. 2. Knihovna SOkA RK.

⁸¹ PzP 55, č. 1 ze 4. ledna 1941, s. 2. Knihovna SOkA RK.

nouzi, nebo neměli peníze na doktora apod. Nejvyšší podpora činila 300 K, nejnižší 100 K.⁸² Za celý rok 1941 vydala Okresní péče o mládež v Rychnově nad Kněžnou za stravování 1 374 dětí celkem 62 845, 90 K.⁸³ Obecní zastupitelstvo zaplatilo 10 000 K za opravu fasády městského úřadu. Jelikož z rozpočtu na rok 1941 zbývalo ještě hodně peněz, byly tyto peníze použity na opravu a údržbu městské kanalizace, k nakoupení nových psacích strojů, na opravy hotelu Havel, k nakoupení nových policejních uniforem, na platy městských zaměstnanců, na podporu zemědělství a k zakoupení nových knih pro knihovnu.⁸⁴

Kvůli stavbě nových kasáren v Rychnově nad Kněžnou, ve kterých mělo být ubytováno vládní vojsko, byl obecní rozpočet pro rok 1942 stanoven na částku 3 073 631 K. Z tohoto rozpočtu bylo na stavbu kasáren vyčleněno celkem 2 160 000 K. Tento rozpočet na rok 1942 byl obecním zastupitelstvem schválen dne 14. listopadu 1941. Celá částka byla z části kryta řádnou úhradou 1 820 018 K a ze 135 % přírážkou z daně činžovní a 350 % z ostatních daní, což vyneslo 637 423 K, takže zůstalo neuhrazeno celkem 616 190 K. Celková potřeba byla vyšší o 341 810 K. Z tohoto rozpočtu byly použity peníze k prodloužení kanalizace, na regulační plán města, na podporu zemědělství, na platy městských zaměstnanců apod. Všechny částky byly kryty výpůjčkami a státním příspěvkem.⁸⁵

Dne 25. září 1942 byl obecním zastupitelstvem naposledy stanoven obecní rozpočet. Celková požadovaná částka na rok 1943 činila 3 416 022 K, která by byla uhrazena 1 714 262 K. Schodek činil přesně 1 601 760 K, který by se uhradil 135 % činžovní daní a 350 % přírážkou ostatních daní. Tento mimořádný rozpočet počítal s potřebnou částkou 2 260 000, které byly uhrazeny výpůjčkou. Celková potřeba byla vyšší o 342 391 K.⁸⁶ Jednalo se o poslední rozpočet za okupace, protože Německá veřejná správa, kvůli vedení „totální války“, zakázala do 30. července 1945 práce spojené se sestavováním a schvalováním ročních rozpočtů obcí, okresů a zemí. V účinnost nabilo ustanovení § 8, odstavce 4, finanční novely č. 329/1921 Sb., který připouští, že není-li rozpočet na současný rok ještě právoplatně stanoven, může hospodařit v rámci rozpočtu na rok právě prošlý. Výjimečně mohly být konány nové výdaje, jsou-li zákonem pro obce povinné. Tím by nenastal nekontrolovatelný stav pro

⁸² PzP 55, č. 4 z 25. ledna 1941, s. 2. Knihovna SOkA RK.

⁸³ PzP 56, č. 16 z 18. dubna 1942, s. 2. Knihovna SOkA RK.

⁸⁴ PzP 55, č. 33 z 16. srpna 1941, s. 2. Knihovna SOkA RK.

⁸⁵ PzP 55, č. 46 z 15. listopadu 1941, s. 2. Knihovna SOkA RK.

⁸⁶ PzP 56, č. 39 z 26. září 1942, s. 2. Knihovna SOkA RK.

hospodaření obcí, ale bude použito pevně stanoveného rozpočtu, jehož platnost by se prodlužovala. Celkově by se ušetřil čas a mechanická práce, hlavně když by se rok co rok v obecním rozpočtu opakovaly položky. V daném směru mohly být podkladem pro budoucí reformu celého rozpočtového řízení a prodloužení doby platnosti rozpočtu.⁸⁷

Toto zastavení sestavování a schvalování obecních rozpočtů pro rok 1944 a další neznamenovalo, že u obcí nebyly předepsané účetní knihy (pokladní deník, hlavní kniha, inventář, zásobníky). Měl být jen ušetřen čas spojený s uzavřením účetní závěrky. Po uplynutí doby bylo nutné závěrku vyhotovit. Z tohoto důvodu musely být účetní knihy vedeny. Zároveň byly zastaveny revize a odborné revize obecního a okresního hospodaření, kde by bylo možné je zpronevěřit.⁸⁸

4.3. Ceny na trhu a jejich postupné zvyšování

Jedna z prvních věcí, kterou německá správa nařídila, byl zákaz zvyšování cen bez jejího písemného povolení, a to z toho důvodu, aby nedocházelo ke stávkám nebo k veřejným nepokojům. Veškeré zboží muselo být opatřeno štítky s cenami.⁸⁹ Kvůli válce, a později hlavně kvůli porážkám německé armády na válečných frontách, docházelo k postupnému mizení prodávaného zboží z oficiálních trhů. Zboží a potraviny, které byly na trzích dostupné, byly jejich ceny postupně zvyšovány. Zároveň stoupaly ceny za šaty a obuv. Například metr vlněné látky, který v roce 1939 stál 120 K, tak v roce 1941 stál 300 K.⁹⁰

⁸⁷ PzP 58, č. 38 z 23. září 1944, s. 2. Knihovna SOkA RK.

⁸⁸ Tamtéž.

⁸⁹ PzP 53, č. 12 z 25. března 1939, s. 2. Knihovna SOkA RK.

⁹⁰ GEBHART, Jan, *Dramatické i všední dny protektorátu*, Praha 1996, s. 88.

Ceny zboží prodávané na oficiálním trhu za okupace.⁹¹

Zboží	Cena						
	1939	1940	1941	1942	1943	1944	1945
kohout	20-24 K	25-32 K	/	/	/	/	/
kuře	8-15 K	11-24 K	30-45 K	/	/	/	/
husa	43-50 K	70-140 K	/	/	/	/	/
slepice	12-22 K	22-34 K	45-50 K	/	/	/	/
holuby	8-11 K	13-14 K	22-25 K	/	/	/	/
králík	5-15 K	14-30 K	10-70 K	15-105 K	30-150 K	40-230 K	/
pár selat	400-450 K	400-500 K	600-700 K	750-900 K	800-1200 K	800-1100 K	1200-1600 K
salát	40 hal	50-70 hal	2 K	/	80 hal.	1 K	/
zelí	0,50-1 K	1-2,50	0,50-3 K	1,50-5 K	1-4 K	1-5 K	/
kg cibule	1,50 K	1,40-1,50 K	/	/	/	/	/
kg brambor	80 hal.	1-1,20 K	/	/	/	/	/
l mléka	1,20-1,40 K	1,90-2 K	2,10 K	2,10 K	2,10 K	2,10 K	2,10 K
kg másla	22 K	/	/	/	/	/	/
kg tvarohu	3,50 K	/	/	/	/	/	/
vejce	60 hal.	/	/	/	/	/	/
okurky	1-2 K	1-2,50 K	3,40-3,50 K	1,50-2,20 K	/	/	/
jablka	1,50-4 K	2-5 K	/	/	/	/	/
květák	1-3 K	0,50-2,50 K	1-3 K	0,80-5 K	2-5 K	3-5 K	/

Současně s nedostatkem zboží rostl nezákonný černý trh, který občany Protektorátu ve mnoha případech doslova nutil na něm nakupovat, protože určité zboží nebylo možné z potravinových a dalších lístku legálně dostat. Na černém trhu bylo zboží záměrně velmi drahé.⁹²

⁹¹ PzP 53, č. 35 ze 2. září 1939, s. 2. Knihovna SOkA RK. PzP 54, č. 36 ze 7. září 1940, s. 2. Knihovna SOkA RK. PzP 55, č. 37 ze 13. září 1941, s. 2. Knihovna SOkA RK. PzP 56, č. 36 z 5. září 1942, s. 2. Knihovna SOkA RK. PzP 57, č. 37 z 11. září 1943, s. 2. Knihovna SOkA RK. PzP 58, č. 35 ze 2. září 1944, s. 2. Knihovna SOkA RK. PzP 59, č. 18 z 5. května 1945, s. 1. Knihovna SOkA RK.

⁹² GEBHART, Jan, *Dramatické i všední dny protektorátu*, Praha 1996, s. 87–88.

Porovnání cen oficiálního a černého trhu.⁹³

Zboží	Rok	Cena zboží na oficiálním trhu	Cena zboží na černém trhu
Vepřové maso	1939	20 K/kg	
	1941		120 K/kg
	1945		580 k/kg
Sádlo	1939	19 K/kg	
	1941		200 K/kg
	1945		1800 K/kg
Mouka	1939	20 k/kg	
	1941		60 K/kg
	1945		150 K/kg
Káva	1939	20 K/kg	
	1941		700 K/kg
	1945		9000 K/kg
Cukr	1939	8 K/kg	
	1941		125 K/kg
	1945		400 K/kg

4.4. Přídělový systém

Zavedení přídělového systému reagovalo na rychle rostoucí ceny v době války. Z toho důvodu byly 2. října 1939 v Protektorátu Čechy a Morava zavedeny potravinové lístky. Později se začaly vydávat lístky pro další sortiment, jako např.: lístky oděvní (šatenky), lístky na mýdlo, lístky na tabák (tabačeny), lístky na krmivo pro zemědělská zvířata apod. Kvůli vysokému vývozu potravin a výrobků do Německa byly příděly v průběhu války snižovány až na možné minimum. Přídělový systém fungoval až do konce druhé světové války.⁹⁴

Před zavedením přídělového systému byly 23. září 1939 v Rychnově n. Kn. zavedeny odběrné lístky. Zápis osob se prováděl na obecním úřadě, kde se také vydávaly. Lístky byly na hovězí, skopové, vepřové a telecí maso s vyloučením uzenin, na mléko, sádlo, umělé tuky, masné oleje, vejce, kávu, cukr, kávové náhražky a čaj. Obecní úřad tyto lístky vydával domácnostem, podnikům, ústavům a jednotlivcům, kteří nejsou součástí některé z domácností, pokud se tedy sami zásobovali.⁹⁵

Potravinové lístky byly pro české obyvatelstvo rozděleny do tří kategorií: obvyčejné spotřebitele, těžce pracující spotřebitele a na velmi těžce pracující spotřebitele. Se zhoršující situací německých vojsk na válečných frontách přišlo postupné omezení i

⁹³ GEBHART, Jan, *Dramatické i všední dny protektorátu*, Praha 1996, s. 87–88.

⁹⁴ MARŠÁLEK, Pavel, *Protektorát Čechy a Morava*, Praha 2002, s. 154–155.

⁹⁵ PzP 53, č. 39 ze 30. září 1939, s. 2. Knihovna SOKA RK.

z hlediska množství přidělovaných potravin. Některé druhy zboží a potravin z přidělového systému pomalu mizely, jako například káva nebo čokoláda.⁹⁶

Přídělový systém v říjnu 1939.⁹⁷

Lístky na:	Obyčejní spotřebitelé	Těžce pracující spotřebitelé	Velmi těžce pracující spotřebitelé	Děti
Chleba	2 900 g; 1 200 g bylo možné vyměnit za 900 g mouky	3 800 g; 1 900 g bylo možné vyměnit za 1 425 g mouky	4 800 g; 2 100 g bylo možné vyměnit za 1 800 g mouky	Menší dávky
Těstoviny, rýže, krupice, kroupy	150 g			
Kávové náhražky	160 g			
Maso	500 g	1 000 g	1 200 g	Žádný nárok
Tuky	210 g	330 g	675 g	Do 6 let: 80 g másla; od 6 do 14 let: 200 g másla nebo 100 g másla za 100 g od jiného tuku
Káva	40 g			
Cukr	400 g; jednou za rok 1 500 g pro účely zavařování			

⁹⁶ GEBHART, Jan, *Dramatické i všední dny protektorátu*, Praha 1996, s. 87–88.

⁹⁷ Lidové noviny 47, č. 492 z 2. října 1939, s. 2.

5. Dopady na život ve městě

5.1. Školství

Podle nových učebních osnov, které byly vydány 29. července 1939 ministerstvem školství, nastaly větší změny ve vyučování na měšťanských a obecných školách. Vyučovací hodina byla zkrácena na 45 minut, ale nebyla zkrácena vyučovací doba. Získaný čas měl být věnován na vyučování tělesné výchovy. Byla zrušena občanská nauka. Vyučování německého jazyka bylo povinné od 3. třídy a rovněž bylo povinné navštěvovat hodiny náboženství. Učebnice musely být poupraveny nebo vyloučeny. Například byly zrušeny učebnice dějepisu pro měšťanské školy. Úprava učebnic se netýkala učebnic německého jazyka.⁹⁸ České školství bylo postupně omezováno. Školáci, kteří se přihlašovali na střední školy, museli projít přísným, několikadenním výběrem ve výběrových táborech.⁹⁹ Zlomovým bodem českého školství se stala německá porážka u Stalingradu. Před bitvou bylo školství ovlivňováno především politicky a ideologicky. Po bitvě začalo být školství ovlivňováno i německou vojenskou mocí. Například se vybíralo z řad mladých českých školáků, kteří byli posíláni na nucené práce do Německa. Po splnění pracovní lhůty jim mohly být uznány veškeré výhody na vysvědčení a v dospělosti, jako to měli žáci německých škol, neboť české školství bylo cíleně omezováno.¹⁰⁰ Příkladem je i počet žáků na rychnovském gymnáziu, kdy v roce 1939 gymnázium navštěvovalo celkem 433 studentu a v roce 1943 pouze 119 studentů.¹⁰¹

Školní rok 1939/1940 měl v Rychnově nad Kněžnou začít v pátek 1. září 1939. To ale z důvodu epidemie dětské obrny bylo posunuto na 2. října 1939.¹⁰² Kvůli dalším případům dětské obrny bylo zahájení školního roku posunuto na 16. říjen 1939.¹⁰³ Každoročně, když měl Adolf Hitler 20. dubna narozeniny, museli rychnovští žáci, ale i žáci v celém Protektorátu, povinně si poslechnout slavnostní vysílání, které bylo vysíláno vždy o desáté hodině dopolední. Po vysílání měli žáci pro zbytek dne volno.¹⁰⁴ Při oslavách vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava byli žáci společně s učiteli povinni se účastnit oslavy na Starém náměstí.¹⁰⁵ Častým problémem byl nedostatek vyučovacích

⁹⁸ PzP 53, č. 36 z 9. září 1939, s. 2. Knihovna SOkA RK.

⁹⁹ PzP 57, č. 13 z 27. března 1943, s. 2. Knihovna SOkA RK.

¹⁰⁰ Tamtéž.

¹⁰¹ PzP 53, č. 36 z 9. září 1939, s. 2. Knihovna SOkA RK. PzP 57, č. 41 z 9. října 1943, s. 2. Knihovna SOkA RK.

¹⁰² PzP 53, č. 37 z 16. září 1939, s. 2. Knihovna SOkA RK.

¹⁰³ PzP 53, č. 39 z 30. září 1939, s. 2. Knihovna SOkA RK.

¹⁰⁴ PzP 57, č. 16 ze 17. dubna 1943, s. 2. Knihovna SOkA RK.

¹⁰⁵ SOkA RK., f. AMRK, inv. č. 349, kart. 95, *Protektorátní oslavy*, s. 40.

prostorů pro Veřejnou odbornou školu pro ženská povolání.¹⁰⁶ Tento problém zasáhl i Dívčí obecnou školu, který byl vyřešen rozsáhlou rekonstrukcí školy, při které byly přidány tři nové učebny.¹⁰⁷ Nejnavštěvovanější školou v Rychnově nad Kněžnou byla Obvodová odborná učňovská škola, kterou ročně navštěvovalo průměrně okolo 400 studentů. Tato škola spolupracovala s mnoha firmami, kde studenti mohli chodit na povinné praxe. Například obor slévárenství měl praxe ve firmě J. Porkerta ve Skuhrově n. B.¹⁰⁸

Kvůli zhoršující se německé válečné situaci bylo rychnovské gymnázium v roce 1943 zrušeno a jeho prostory byly využity pro výchovu budoucích německých vojáků. Zároveň byli žáci z obvodní odborné učňovské školy a dalších průmyslových škol zaevidováni do služeb TN (nouzové technické pomoci).¹⁰⁹ Později byli přiřčeni k protektorátní policii.¹¹⁰ Kvůli nucenému pracovnímu zasazení dostávali studenti maturitní vysvědčení, aniž by se zkoušky zúčastnili.¹¹¹ Nakonec v srpnu 1944 ministerstvo školství uzavřelo všechny školy. Výjimku měli studenti posledních ročníků a školy průmyslové, jejichž vystudované studenty mohli použít ve válečném průmyslu. V Rychnově nad Kněžnou tak zůstala otevřená Obvodní odborná učňovská škola a Veřejná odborná škola pro ženská povolání.¹¹² Poslední válečná událost týkající se škol v Rychnově nad Kněžnou bylo uzavření chlapecké školy (dnešní Základní škola Masarykova) na jaře 1945. Němci v prostorech školy zřídili vojenský lazaret.¹¹³

¹⁰⁶ PzP 54, č. 36 ze 7. září 1940, s. 2. Knihovna SOKA RK.

¹⁰⁷ Tamtéž.

¹⁰⁸ Tamtéž.

¹⁰⁹ PzP 57, č. 51 z 18. prosince 1943, s. 2. Knihovna SOKA RK.

¹¹⁰ PzP 58, č. 22 ze 3. června 1944, s. 2. Knihovna SOKA RK.

¹¹¹ PzP 58, č. 20 z 20. května 1944, s. 2. Knihovna SOKA RK.

¹¹² PzP 58, č. 34 z 28. srpna 1944, s. 2. Knihovna SOKA RK.

¹¹³ Rychnovský deník z 6. května 2015, k nahlédnutí na:

https://rychnovsky.denik.cz/zpravy_region/kveten-1945-ocima-teenagera.html, (poslední návštěva stránky dne 12. 4. 2021).

Počet studentů na školách v době Protektorátu Čechy a Morava.¹¹⁴

Název	Počet studentů				
	1939/40	1940/41	1941/42	1942/43	1943/44
Chlapecká obecná škola	244	228	201	200	221
Chlapecká újezdní měšťanská škola	199	181	235	209	184
Dívčí obecná škola	220	208	190	189	201
Dívčí újezdní měšťanská škola	183	175	194	162	140
Veřejná odborná škola pro ženská povolání	85	93	91	78	147
Obvodní odborná učňovská škola	304	328	382	430	494
Pelclovo státní reálné gymnázium	433	414	356	204	119

5.2. Počet narození

V období Protektorátu Čechy a Morava byla porodnost větší než v současnosti. Například v roce 1937 se v Československu narodilo 103 tisíc dětí, zatímco v roce 1944 na území Protektorátu Čechy a Morava (bez Sudet) se narodilo 230 tisíc dětí. Porodnost byla ovlivňována mnoha faktory. Málo známý faktor velké porodnosti v Protektorátu Čechy a Morava je ten, že těhotenství a mateřství bylo u mnoha žen vnímáno jako forma obrany před povinností provádět nucené práce pro Německo. Lze si toho například všimnout ve stále se zhoršující situaci Německa na válečných frontách od roku 1943. Německo potřebovalo, aby její válečný průmysl vyprodukoval co největší množství válečného materiálu, proto ale byla potřeba povolání co nejvíce práce schopných mužů, ale také žen, které by třeba mohly pracovat ve válečných továrnách na výrobu munice, jako to bylo například za první světové války. Lze se domnívat, že většina žen to s velkou pravděpodobností vyřešila již zmíněným otěhotněním. Je to možné poznat i z počtu narozených dětí v roce 1944, kdy se na území Protektorátu Čechy a Morava narodilo 230 tisíc dětí. Dále velkou porodnost způsobil i psychologický faktor, a to ten, že válka po většinu času probíhala mimo území

¹¹⁴ PzP 53, č. 36 z 9. září 1939, s. 2. Knihovna SOKA RK. PzP 54, č. 36 ze 7. září 1940, s. 2. Knihovna SOKA RK. PzP 55, č. 37 ze 13. září 1941, s. 2. Knihovna SOKA RK. PzP 56, č. 37 z 12. září 1942, s. 2. Knihovna SOKA RK. PzP 57, č. 41 z 9. října 1943, s. 2. Knihovna SOKA RK.

Protektorátu. Pomáhá tomu i fakt, že zdravotnická péče za Protektorátu Čechy a Morava byla v té době na vysoké úrovni.¹¹⁵

V Rychnově nad Kněžnou se v letech 1939 až 1945 narodilo celkem 2 664 dětí, z toho 1 394 chlapců a 1 270 děvčat. Z celkového počtu narozených se jich celkem 15 narodilo mrtvě. Nejvíce dětí se narodilo v letech 1943 a 1944, jenž mohlo způsobit úmyslné těhotenství, aby ženy nemusely chodit na nucené práce. Byl kladen důraz na to, zda dítě bylo manželské nebo nemanželské, neboť se mohlo například jednat o dítě, jehož otcem byl Žid.¹¹⁶

Porodnost.¹¹⁷

Rok	Celkem	Chlapců	Děvčat	Manželských	Nemanželských	Živé		Mrtvě	
						Celkem	Nemanželských	Celkem	Nemanželských
1939	289	158	131	266	23	288	22	1	1
1940	330	175	155	316	14	325	14	5	0
1941	329	185	144	312	17	326	17	3	0
1942	373	195	178	359	14	370	13	3	1
1943	501	246	255	480	21	500	21	1	0
1944	468	230	238	450	18	467	18	1	0
1945	374	205	168	355	19	373	17	1	0

5.3. Sňatky

Pokud chtěli muž a žena za Protektorátu Čechy a Morava uzavřít manželství, bylo nutné, aby dodrželi určité podmínky. Jelikož evidence uzavřených manželství byla předána německým správním úřadům, bylo pro nová manželství nutné, aby bylo uzavřeno německým úředníkem. Sňatky velice ovlivnil zákon č. 136 Sb. ze 4. července 1940. V podstatě to byly přeepsané norimberské zákony o ochraně německé krve a čistoty rasy.¹¹⁸ Horší byl zákon č. 85 Sb. ze dne 17. března 1942, který druhým paragrafem zakazoval protektorátním příslušníkům uzavřít manželství s osobou

¹¹⁵ *O porodnosti za Protektorátu*, Náš směr z 15. února 2009, přístupná na <http://nassmer.blogspot.com/2009/02/o-porodnosti-za-protektoratu.html>. (poslední návštěva stránky dne 12. 4. 2021)

¹¹⁶ *Narození podle pohlaví, legitimacy a vitality*, Praha: Český statistický úřad, 1939–1945.

¹¹⁷ Tamtéž.

¹¹⁸ VESELÁ, Renata, *Rodinné právo v době Protektorátu*, Brno 2010, s. 2.

židovského vyznání.¹¹⁹ Bylo i nařízeno, že občanské sňatky se mohly konat pouze ve čtvrtek.¹²⁰

Nejvíce sňatků bylo v Rychnově nad Kněžnou uzavřeno v roce 1942. Celkem jich bylo 244. Sňatkovost pak postupně klesala. Lze se domnívat, že to způsobily nucené pracovní odvody do Německa. Nejméně sňatků bylo uzavřeno v roce 1944, kdy jich bylo uzavřeno celkem 121. Nejčastěji se muži ženili ve věku mezi 25 až 29 lety. Ženy se nejčastěji vdávaly ve věku 17 až 20 let.¹²¹

Počet uzavřených sňatků.¹²²

Rok	Celkem	Ženichův věk							Nevěstin věk							
		-20	21-24	25-29	30-34	35-39	40-49	50+	-16	17-20	21-24	25-29	30-34	35-39	40-49	50+
1939	204	3	31	98	38	10	17	7	1	50	55	53	24	15	5	1
1940	217	9	23	120	32	14	12	7	4	84	48	46	15	12	5	3
1941	186	9	30	77	45	12	8	5	2	72	52	29	15	7	8	1
1942	244	6	55	97	50	21	9	6	4	82	67	54	19	10	7	1
1943	162	7	46	47	36	7	12	7	1	56	47	21	19	9	8	1
1944	121	3	23	34	39	7	10	5	0	38	45	14	9	9	5	1
1945	213	6	52	53	47	19	21	15	1	38	99	28	22	11	11	3

5.4. Úmrtnost

Díky vysoké úrovni zdravotnictví za Protektorátu byla úmrtnost na nakažlivé choroby velmi nízká. Úmrtnost na chřipku byla 8/100 000 obyvatel, tyfus a paratyfus 3,1/100 000 obyvatel, neštovice 1,7/100 000 obyvatel, spála 4,2/100 000 obyvatel a záškrť 15,5/100 000 obyvatel. Kojenecká úmrtnost dětí v Čechách byla 54,9/100 000 dětí a na Moravě 71/100 000 dětí. Z toho lze vyvodit, že v Čechách byla menší úmrtnost dětí. Celkové snížení úmrtnosti na nakažlivé choroby podporuje fakt, že se v Protektorátu Čechy a Morava v podstatě nebojovalo. Úmrtnost obyvatel na našem území byla velmi malá, neboť nedošlo k rozvratu infrastruktury, která by například vedla ke složitějšímu dodávání přidělovaného zboží nebo ke zhoršení hygieny.¹²³

¹¹⁹ VESELÁ, Renata, *Rodinné právo v době Protektorátu*, Brno 2010, s. 2–3.

¹²⁰ PzP 54, č. 8 z 24. února 1940, s. 2. Knihovna SOkA RK.

¹²¹ *Věk ženichův a nevěstin podle posledního bydliště nevěstina*, Praha: Český statistický úřad, 1939–1945.

¹²² Tamtéž.

¹²³ *O porodnosti za Protektorátu*, Náš směr z 15. února 2009, přístupná na <http://nassmer.blogspot.com/2009/02/o-porodnosti-za-protektoratu.html>, (poslední návštěva stránky dne 12. 4. 2021).

Za celé období Protektorátu v Rychnově nepropukla větší epidemie nakažlivé nemoci. Výjimkou je epidemie dětské obrny, která ve městě propukla v září 1939.¹²⁴ Některé nemoci se v Rychnově projeví až po konci druhé světové války, jako byl například břišní tyfus, kterému nejpravděpodobněji podlehlí lidé, kteří prošli koncentračními tábory, nebo tuto nemoc do města mohli přinést sovětsí vojáci, kteří nějakou dobu ve městě tábořili. Největší příčinou úmrtnosti v Rychnově způsobily problémy s krevním oběhem. Za celé období Protektorátu jich na tyto problémy zemřelo 504. Dále často umírali na problémy se srdcem, (za období Protektorátu jich zemřelo 477), tuberkulózu (za období Protektorátu jich zemřelo 303) a rakovinu (za období Protektorátu jich zemřelo 252). Nejmenší počet úmrtí způsobovaly problémy spojené s těhotenstvím a poporodní otravou krve. Kromě úmrtí způsobených chorobami byl ve městě značný počet úmrtí způsobených vraždou nebo úrazem. Celkově jich za období Protektorátu bylo 130, z toho nejvíc 28 v roce 1945.¹²⁵ Za období Protektorátu se na léčení chorob významně podílela okresní nemocenská pojišťovna v Rychnově nad Kněžnou, která například za leden v roce 1940 zaplatila za lázeňskou a sanatorní léčbu 6 117 K, za zubní léčbu 12 274 K a poskytla i mimořádné dávky v počtu 2 775 K.¹²⁶

Počet úmrtí a věk.¹²⁷

Rok	Věk 0-4		Věk 5-14		Věk 15-24		Věk 25-34		Věk 35-44		Věk 45-54		Věk 55-64		Věk 65+		Celkem
	Muž	Žena	Muž	Žena	Muž	Žena	Muž	Žena	Muž	Žena	Muž	Žena	Muž	Žena	Muž	Žena	
1939	26	15	4	1	3	7	10	8	7	3	11	8	22	19	81	109	334
1940	14	14	1	4	7	3	6	8	10	10	19	12	28	31	72	88	327
1941	26	16	0	2	3	2	7	7	3	8	17	7	16	25	80	87	306
1942	43	38	3	3	8	9	4	4	9	7	17	13	27	20	69	73	347
1943	23	21	1	2	3	4	4	5	6	9	14	11	25	20	62	75	285
1944	39	24	3	1	7	4	7	3	7	10	9	16	30	19	76	72	327
1945	30	17	2	3	9	11	10	1	8	3	14	15	34	25	69	89	340

¹²⁴ PzP 53, č. 36 z 9. září 1939, s. 2. Knihovna SOKA RK.

¹²⁵ *Zemřelí podle místa úmrtí, resp. bydliště, pohlaví a věku, legitimacy, hospitanty, plodnosti žen a výživy kojenců*, Praha: Český statistický úřad, 1939–1945.

¹²⁶ PzP 54, č. 11 z 16. března 1940, s. 1. Knihovna SOKA RK.

¹²⁷ *Zemřelí podle místa úmrtí, resp. bydliště, pohlaví a věku, legitimacy, hospitanty, plodnosti žen a výživy kojenců*, Praha: Český statistický úřad, 1939–1945.

Příčiny úmrtí.¹²⁸

Příčina	Rok							Celkem
	1939	1940	1941	1942	1943	1944	1945	
Nakažlivá nebo cizopasná nemoc	55	69	59	56	50	58	57	404
Břišní tyfus a paratyfy	0	0	0	0	0	0	3	3
Spalničky	0	0	0	0	0	0	0	0
Spála	0	1	0	2	0	0	1	4
Zádušný kašel	0	0	0	0	2	0	0	2
Záškrt	0	1	0	1	2	1	1	6
Chřipka	3	2	2	4	1	0	0	12
Tuberkulóza dýchacího ústrojí	46	50	46	44	33	47	37	303
Jiná Tuberkulóza	2	11	1	4	6	6	5	35
Rakovina a jiné nádory	30	29	31	35	38	36	53	252
Jiné nemoci	7	10	2	9	6	8	9	51
Nemoc nervové soustavy a čidel	24	27	20	35	21	13	27	167
Krvácení do mozku, mozková zahať	16	19	17	24	16	9	15	116
Nemoc krevního oběhu	87	68	86	67	70	66	60	504
Srdeční nemoc	82	63	82	67	66	60	57	477
Nemoc dýchacího ústrojí	30	39	26	41	35	43	25	239
Zánět plic	18	27	17	27	20	32	13	154
Nemoc zažívacího ústrojí	27	11	16	16	13	18	25	126
Průjem a střevní katar	5	3	3	8	5	6	8	38
Nemoc močového a pohlavního ústrojí	5	11	11	7	7	9	13	63
Zánět ledvin	1	4	6	4	6	5	7	33
Těhotenské nemoci, poporodní stav	0	1	0	3	1	1	1	7
poporodní otrava krve a septický potrat	0	1	0	2	0	0	1	4
Nemoc kůže a kostí	3	0	1	2	1	4	3	14
Vrozené tvarové vady	15	6	23	41	15	29	17	146
Stařecká sešlost	27	44	9	15	18	24	22	159
Nasílná a úrazová smrt	24	12	20	20	9	17	28	130
Sebevražda	9	3	8	11	6	11	7	55
Neurčitá příčina smrti	0	0	2	0	1	1	0	4

¹²⁸ Zemřelí podle příčin smrti a posledního místa bydliště, Praha: Český statistický úřad, 1939–1945.

5.5. Kulturní a veřejné akce

Z hlediska kulturního života v Rychnově nad Kněžnou, ale i ve zbytku Protektorátu Čechy a Morava, probíhala velice silná cenzura, kterou vykonávaly různé německé orgány. S cenzurou přišla i propaganda, která se snažila vytvořit či změnit názor veřejnosti. Často obracela výsledky bitev na frontách. Příkladem je třeba článek v týdeníku *Posel z Podhoří*, kde tvrdí, že kvůli neúspěchům amerického námořnictva a námořní pěchoty v Pacifiku byli Američané nuceni obrátit svůj hlavní útok na Afriku, konkrétně na státy Maroko a Alžírsko, kde americká armáda jde od porážky k porážce. Přitom skutečnost byla úplně jiná.¹²⁹ Ovlivněno bylo i divadlo a biografy, ze kterých byli krátce po vyhlášení Protektorátů vyhozeni židovští herci a zaměstnanci. V Pelcově divadle v Rychnově nad Kněžnou působila ochotnická jednota Tyl, která pořádala divadelní představení skoro každý měsíc za období Protektorátu. Kvůli atentátu na Reinharda Heydricha musela jednota na nějaký čas přerušit svá divadelní představení.¹³⁰ Jednota Tyl, v Pelcově divadle, většinou hrála činohry nebo veselohry, jako například oblíbenou hru „Slavnost mládí“. Diváky, na svá divadelní představení, zvali skrze inzeráty v týdeníku *Posel z Podhoří*.¹³¹ V Rychnově byl oblíben biograf Orel, který byl později v červnu 1944 přejmenován na bio Alfa.¹³² Stejně, jako Pelcovo divadlo, působilo přes celou okupaci, až na období po atentátu na Reinharda Heydricha, kdy bylo promítání přerušeno.¹³³ V biografu se promítalo hlavně v sobotu a v neděli. I zde působila německá propaganda, protože se v tomto biografu promítaly válečné týdeníky, kde se Němci vychloubali svými výhrami na frontách.¹³⁴

O veřejné akce se po většinu okupace staralo Národní souručenství, což bylo jediné povolené politické hnutí v Protektorátu Čechy a Morava, které mělo zlepšit vztahy mezi českým a německým obyvatelstvem. V Rychnově nad Kněžnou působilo Národní souručenství pod vedením faráře Ladislava Honsnejmana.¹³⁵ Největší akce, které Národní souručenství v Rychnově nad Kněžnou pořádalo, byla oslava dne vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava, která se konala v letech 1942 až 1944. Bylo povinné, aby všechny domy v Rychnově měly vyvěšenou protektorátní a říšskou

¹²⁹ PzP 56, č. 46 ze 14. listopadu 1942, s. 1. Knihovna SOKA RK.

¹³⁰ PzP 56, č. 22 z 30. května 1942, s. 2. Knihovna SOKA RK.

¹³¹ PzP 56, č. 16 z 2. května 1942, s. 2. Knihovna SOKA RK.

¹³² HAVLOVÁ, Iva, *Kino v Rychnově nad Kněžnou 1914–2011*, Brno 2012, Diplomová práce, Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, s. 48–49.

¹³³ PzP 56, č. 22 z 30. května 1942, s. 2. Knihovna SOKA RK.

¹³⁴ HAVLOVÁ, Iva, *Kino v Rychnově nad Kněžnou 1914–2011*, Brno 2012, Diplomová práce, Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, s. 47.

¹³⁵ PzP 53, č. 14 z 8. dubna 1939, s. 1. Knihovna SOKA RK.

vlajku.¹³⁶ Program oslavy vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava byl zahájen pozdravem všech občanů v Národním domě Rychnov nad Kněžnou. Poté začalo vítání občanů města. Následoval slavnostní proslov, který vzdával hold prezidentovi Dr. Emilu Háchovi, jenž vložil osud českých zemí do rukou vůdce Adolfa Hitlera. Program byl ukončen poslechnutím říšské a protektorátní hymny.¹³⁷ Pár hodin po ukončení hlavního programu následoval „Slavnostní hudební večer“, který se konal v sále Národního domu (Bio Viktoria). Hudební večer byl zahájen poslechnutím říšské a protektorátní hymny. Poté následoval hudební koncert 11. praporu vládního vojska z Kostelce nad Orlicí, a nakonec volná zábava.¹³⁸ Oslav vyhlášení Protektorátu se účastnili členové Národního souručenství, městské rady, okresního soudu, ředitelé, učitelé a učitelky všech rychnovských škol a další vlivné osobnosti v Rychnově nad Kněžnou.¹³⁹ Konaly se i veřejné oslavy, které neuspořádalo Národní souručenství. Příkladem je oslava narozenin prezidenta Dr. Emila Háchy, kterou pořádalo Okresní vedení veřejné osvětové služby.¹⁴⁰ Velmi časté byly akce Winterhilfe, které byly pořádány německým červeným křížem na podporu německé armády. Mladá dvojice obcházela domy a od jejich vlastníků dostávala příspěvek do kasičky. Dále občané města mohli darovat krev pro německé vojáky nebo zimní oblečení. Když lidé v rámci této akce jakkoliv pomohli, dostali za odměnu různé odznaky. Jedna z těchto akcí byla pořádána od 15. září do 31. října 1943.¹⁴¹ I přes okupaci se v Rychnově nad Kněžnou a okolí konaly další veřejné akce, jako byly například výstavy zkamenělin nebo vamberské krajky. Pořádaly se hudební vystoupení mládeže i dospělých či sportovní akce všeho druhu, z nichž byla nejoblíbenější kopaná.¹⁴²

¹³⁶ PzP 56, č. 11 ze 14. března 1942, s. 2. Knihovna SOkA RK.

¹³⁷ SOkA RK, f. AMRK, inv. č. 356, kart. 95, *Protektorátní oslavy*, s. 16.

¹³⁸ Tamtéž, s. 61.

¹³⁹ Tamtéž, s. 26–48.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 50.

¹⁴¹ PzP 57, č. 39 z 25. září 1943, s. 2. Knihovna SOkA RK.

¹⁴² PzP 56, č. 26 z 27. června 1942, s. 2. Knihovna SOkA RK. PzP 56, č. 30 z 25. července 1942, s. 2–3. Knihovna SOkA RK.

6. Holokaust

Dne 15. září 1935 byly na říšském sjezdu NSDAP vyhlášeny tzv. „norimberské proti-židovské zákony“. Tyto rasové zákony postupně braly neárijským občanům základní lidská práva. Právní normy, které byly pak postupně vydávány, sloužily k rasové diskriminaci až k hromadnému vyvražďování tzv. méněcenné populace. Tyto zákony byly zaměřeny hlavně proti židovskému obyvatelstvu. Za druhé světové války byly tyto zákony rozšířeny do všech zemí okupovaných nacistickým Německem, tedy včetně Protektorátu. V den vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava se zde nacházelo okolo 120 000 židovských občanů. Tajně z Protektorátu uteklo okolo 30 000 Židů.

Vyvrcholení přišlo v 1. polovině roku 1942, kdy byly Židé zcela odstraněni z veřejného života. Židé byli vyloučeni ze všech možných zastupitelských sborů, veřejných spolků a veřejných orgánů. Bylo zakázáno pronajímat, darovat nebo kupovat podniky v židovském vlastnictví. Museli odevzdat takřka všechn svůj majetek a poté byli přestěhováni do uzavřených částí města, do tzv. ghett. Tam byli Židé v nelidských podmínkách hlídáni a shromažďováni a poté odvezeni do koncentračních táborů.¹⁴³

6.1. Situace Židů v Rychnově nad Kněžnou

Situace pro Židy v Rychnově nad Kněžnou se začala zhoršovat pár týdnů po vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava. Ještě před zřízením Ústředny pro židovské vystěhovalce z Rychnova nad Kněžnou uprchli do zahraničí zdravotnice Žofie Tauferová a lékař Josef Rosenthal, kteří se v průběhu války zapojili do zahraničního odboje.¹⁴⁴ První velká vyhláška omezující život Židů byla okresním úřadem v Rychnově nad Kněžnou vydána 10. února 1940. Ta zakazovala činnost všech židovských podniků ve městě.¹⁴⁵ Například byl uzavřen velkoobchod se sukny, který vlastnil Josef Fischer, a textilní firma M. Deutschmanna.¹⁴⁶ Zároveň vyhláška zakazovala Židům navštěvovat všechna divadelní a biografické představení a přístup do určitých hospod v okrese. Hospody musely vyhradit speciální místnost s vlastním vchodem s nápisem: „Vyhrazeno Židům“.¹⁴⁷ Vyhlášku doplňovalo nařízení, aby Židé sepsali svůj veškerý

¹⁴³ JUZA, Josef – PTÁČEK, Josef, *Občané okresu Rychnov nad Kněžnou v zahraničním odboji v letech 1936–1945*, Rychnov nad Kněžnou 1993, s. 34–40.

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 138, 166–167.

¹⁴⁵ PzP 54, č. 7 ze 17. února 1940, s. 1. Knihovna SOKA RK.

¹⁴⁶ SOKA RK., f. AMRK, inv. č. 858, kart. 208, *Kronika města Rychnov nad Kněžnou 1938–1940*, s. 947.

¹⁴⁷ DRAŽAN, Radovan – JUZA, Josef, *Holocaust Židů okresu Rychnov nad Kněžnou v letech 1939–1945*, Rychnov nad Kněžnou 1997, s. 36.

provozní a pozemkový majetek.¹⁴⁸ Důležité bylo, aby zapsali výměr a druh pozemku.¹⁴⁹ Dva týdny nato byla vydána vyhláška zakazující Židům pohyb po 20. hodině na ulicích, náměstích a dalších veřejných místech.¹⁵⁰ Následující vyhláška byla vydána 28. června 1940, která zakazovala Židům účast na všech sportovních akcích.¹⁵¹ Zároveň byla omezena i návštěva rychnovského koupaliště pouze na dva dny v týdnu, a to v pondělí a pátek od 14 do 18 hodin.¹⁵² Další silně omezující vyhláška byla vydána 23. července 1940. Ta Židům určovala nákupní doby v obchodech. Nejprve mohli nakupovat dvakrát denně po dvou hodinách, ale nakonec mohli nakupovat jen jednou denně mezi 15. až 17. hodinu.¹⁵³ Výjimka se v Rychnově stahovala celkem na 20 Židů, z nichž 4 pracovali ve stavební firmě pana Soukupa a zbylých 16 pracovalo na dvoře Závřší. Pro ně bylo možné nakupovat v době od 17 až do 19 hodin.¹⁵⁴ Na rychnovském trhu, který se konal 16. července 1941, byl chycen Žid Max Löwy, protože nakupoval mimo vymezenou dobu určené pro Židy.¹⁵⁵ V srpnu 1940 byly pro okresní úřady vydány prováděcí pokyny k vládnímu nařízení č. 136/40 Sb. o právním postavení Židů. Tyto pokyny nařizovaly okresním úřadům zjišťovat rodový původ obyvatel, a to z toho důvodu, zda mezi nimi byli Židé. Rodový původ se ověřoval na základě prohlášení zaměstnance a připojených dokladů o židovském nebo nežidovském původu.¹⁵⁶

Večer 12. února 1941 na řádném zasedání městského zastupitelstva se rozhodovalo o koupi synagogy v ulici Palackého za 100 000 K. Finanční komise s koupí synagogy souhlasila a zaplatila by ji z kmenového fondu obce. Návrh na prodej byl nakonec odložen.¹⁵⁷ Dne 9. července 1941 byla městským úřadem v Rychnově nad Kněžnou zaslána Židovské náboženské obci Rychnov nad Kněžnou žádost, aby co nejdříve poskytli seznam všech Židů, kteří ve městě bydleli.¹⁵⁸ Seznam měl obsahovat jméno a příjmení, povolání, datum a místo narození, a bydliště.¹⁵⁹ Židovská náboženská

¹⁴⁸ SOkA RK., f. AMRK, inv. č. 319, kart. 94, *Židovské záležitosti 1851–1944*, s. 164.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 86.

¹⁵⁰ DRAŽAN, Radovan – JUZA, Josef, *Holocaust Židů okresu Rychnov nad Kněžnou v letech 1939–1945*, Rychnov n. Kn. 1997, s. 36.

¹⁵¹ Tamtéž, s. 36.

¹⁵² PzP 54, č. 26 z 29. června 1940, s. 2. Knihovna SOkA RK.

¹⁵³ DRAŽAN, Radovan – JUZA, Josef, *Holocaust Židů okresu Rychnov nad Kněžnou v letech 1939–1945*, Rychnov n. Kn. 1997, s. 36–37.

¹⁵⁴ SOkA RK., f. AMRK, inv. č. 319, kart. 94, *Židovské záležitosti 1851–1944*, s. 61.

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 60.

¹⁵⁶ DRAŽAN, Radovan – JUZA, Josef, *Holocaust Židů okresu Rychnov nad Kněžnou v letech 1939–1945*, Rychnov n. Kn. 1997, s. 37.

¹⁵⁷ SOkA RK., f. AMRK, inv. č. 319, kart. 94, *Židovské záležitosti 1851–1944*, s. 132.

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 56.

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 57.

obec ho vydala pro účely zásobování.¹⁶⁰ Dále byla 26. září 1941 okresním úřadem vydána vyhláška, která Židům zakazovala používání autobusové dopravy, pronajímání aut a kol. Do toho byly pro Židy stanoveny úřední hodiny na poště od 14 do 16 hodin.¹⁶¹ Okresní vyhláškou ze dne 7. října 1941 byly zavřeny všechny židovské modlitebny a synagogy. Vlakem mohli cestovat pouze ve vagónu nejnižší třídy a mohli používat jenom poslední vagón, a nakonec pouze poslední oddělení posledního vagónu.¹⁶² O dva týdny byla vydána vyhláška zakazující Židům kupovat určité zboží. Jednalo na například o ovoce všeho druhu, konzervované potraviny, sušené plody, marmelády, ořechy, ryby všech druhů, sýry, drůbež, zvěřinu, mléko apod. Vyhláška byla pak doplněna 27. listopadu 1941 zákazem prodeje Židům různých druhů vín a lihovin.¹⁶³ 19. února 1942 bylo Židům okresní vyhláškou zakázáno využívat služby veřejných prádelen.¹⁶⁴ Vyhláškou ze dne 19. června 1942 bylo Židům zakázáno chodit do parků, koupališť, sadů a do městského lesa Včelného.¹⁶⁵ Nejhorší vyhláška byla vydána 23. července 1942, která Židům sebrala všechna občanská práva.¹⁶⁶ 11. prosince 1942 bylo veškeré židovské obyvatelstvo z města vystěhováno.¹⁶⁷ Postupně tak Němci začali židovské obyvatelstvo shromažďovat a posílat do koncentračních táborů.

23. března 1943 byly okresním úřadem objednány dva automobily. Ty posloužily k převozu nábytku z rychnovské synagogy. S odvážením začaly o 1. hodině odpolední.¹⁶⁸ Městská rada s doporučením finanční komise koupila 7. prosince 1943 židovský hřbitov. Hřbitov měl rozlohu 40 arů a byl prodán za 4 000 K.¹⁶⁹ Poslední záležitostí týkající se Židů bylo přesné určení ceny rychnovské synagogy. Do ceny se počítala parcela o 124 m², zahrada o rozměru 375 m², synagoga o rozměru 1 810 m³ a podezdívka s plotem. Celková částka činila 160 000 K.¹⁷⁰

¹⁶⁰ SOkA RK., f. AMRK, inv. č. 319, kart. 94, *Židovské záležitosti 1851–1944*, s. 56.

¹⁶¹ PzP 55, č. 40 ze 4. října 1941, s. 2. Knihovna SOkA RK

¹⁶² DRAŽAN, Radovan – JUZA, Josef, *Holocaust Židů okresu Rychnov nad Kněžnou v letech 1939–1945*, Rychnov nad Kněžnou 1997, s. 37.

¹⁶³ DRAŽAN, Radovan – JUZA, Josef, *Holocaust Židů okresu Rychnov nad Kněžnou v letech 1939–1945*, Rychnov nad Kněžnou 1997, s. 38.

¹⁶⁴ SOkA RK., f. AMRK, inv. č. 319, kart. 94, *Židovské záležitosti 1851–1944*, s. 75.

¹⁶⁵ DRAŽAN, Radovan – JUZA, Josef, *Holocaust Židů okresu Rychnov nad Kněžnou v letech 1939–1945*, Rychnov nad Kněžnou 1997, s. 38.

¹⁶⁶ Tamtéž, s. 38.

¹⁶⁷ SOkA RK., f. AMRK, inv. č. 319, kart. 94, *Židovské záležitosti 1851–1944*, s. 81.

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 106.

¹⁶⁹ Tamtéž, s. 122.

¹⁷⁰ Tamtéž, s. 141.

Dne 1. října 1941 se podle sčítání obyvatel v Protektorátu nacházelo celkem 88 105 Židů.¹⁷¹ Na konferenci ve Wannsee, která proběhla 20. ledna 1942, se rozhodlo o tzv. „Konečném řešení židovské otázky“. Šlo o plánovanou genocidu židovského obyvatelstva. Židé jak z Rychnova n. Kn, tak i z okupovaných zemí, byli organizovaně deportováni do koncentračních a vyhlazovacích táborů.

Deportované židovské rodiny z Rychnova nad Kněžnou.¹⁷²

Havlíčкова čp. 192	Abeles Josef	nar. 20. 12. 1873
	Abelesova Kamila	nar. 19. 5. 1879
Komenského čp. 39/40	Adler Desider	nar. 24. 3. 1880
	Adlerová Zdeňka	nar. 9. 12. 1885
	Barcalová Jarmila	nar. 1. 6. 1904
Náměstí čp. 67	Beran Adolf	nar. 5. 5. 1876
	Beranová Emilie	nar. 2. 6. 1877
Palackého čp. 694	Boehm Arnold	nar. 24. 11. 1892
	Boehmová Marta	nar. 6. 9. 1903
	Boehm Jiří	nar. 17. 11. 1924
	Boehm Karel	nar. 14. 12. 1926
Švehlovo náměstí čp. 86/87	Deutschmann Teodor	nar. 17. 4. 1865
	Deutschmann Otto	nar. 3. 2. 1899
	Deutschmannová Ella	nar. 20. 6. 1908
	Deutschmann František	nar. 17. 9. 1931
	Deutschmann Jan	nar. 18. 7. 1935
	Deutschmannová Františka	nar. 25. 2. 1907
	Deutschmann Josef	nar. 25. 6. 1931
	Deutschmann Pavel	nar. 11. 5. 1934
Betenglova čp. 366	Fischer Max	nar. 5. 12. 1883
	Fischerová Žofie	nar. 19. 11. 1890
Palackého čp. 696	Fischer Leo	nar. 29. 8. 1906
	Fischerová Lilly	nar. 29. 8. 1914

¹⁷¹ DRAŽAN, Radovan – JUZA, Josef, *Holocaust Židů okresu Rychnov nad Kněžnou v letech 1939–1945*, Rychnov nad Kněžnou 1997, s. 39.

¹⁷² Tamtéž, s. 82–94.

	Fischer Josef	nar. 16. 3. 1936
Komenského čp. 39/40	Fischer Leopold	nar. 30. 11. 1861
	Fischerová Růžena	nar. 15. 8. 1869
St. Náměstí čp. 28/29	Fischer Zdeněk	nar. 26. 1. 1924
Švehlovo náměstí čp. 86/87	Fleischer Hugo	nar. 26. 2. 1878
	Fleischerová Malvína	nar. 2. 1. 1887
	Fleischerová Olga	nar. 22. 4. 1888
Janáčkova čp. 1323	Formánková Marta	nar. 3. 1. 1902
	Handlová Růžena	nar. 3. 10 1909
Náměstí čp. 57	Heinová Hedvika	nar. 24. 12. 1883
	Houbová Eva	nar. 21. 4. 1907
Náměstí čp. 28/29	Krausová Emilie	nar. 24. 12. 1883
Náměstí čp. 652	Ledeč Eduard	nar. 31. 8. 1896
Nové domy čp. 433	Ledečová Marie	nar. 18. 7. 1870
	Ledeč Ervin	nar. 11. 11. 1901
Nové domy čp. 958	Ledeč Jaromír	nar. 29. 12. 1894
Komenského ul. čp. 39/40	Lederer Augustin	nar. 5. 3. 1862
Náměstí čp. 69	Lederer Karel	nar. 26. 6. 1869
Dlouhá ulice čp. 695	Ledererová Leontina	nar. 16. 11. 1869
Dlouhá ulice čp. 109	Löwy Max	nar. 15. 3. 1865
	Löwyová Božena	nar. 7. 9. 1872
Náměstí čp. 45	Machová Klára	nar. 27. 4. 1911
Palackého čp. 694	Margolius Rudolf, MUDr.	nar. 13. 11. 1905
Betenglova čp. 366	Müller František	nar. 25. 9. 1909
	Müllerová Hana	nar. 14. 12. 1920
	Poláček Karel	nar. 22. 3. 1892
	Poláčková Adela	nar. 13. 9. 1895
Palackého čp. 47	Poláček Milan	nar. 14. 12. 1907
Havlíčková	Singerová Eliška	nar. 11. 7. 1892
	Singer Jiří	nar. 19. 2. 1925
Dobrovského 343	Schäffer Adolf	nar. 24. 3. 1880
Komenského čp. 39/40	Schenkova Klára	nar. 26. 5. 1865
Náměstí čp. 28/29	Schücková Božena	nar. 17. 5. 1881

Jungmanova čp. 100	Steinová Antonie	nar. 22. 8. 1868
	Stein Oskar	nar. 21. 5. 1894
	Steinová Anna	nar. 13. 11. 1895
Štemberkova 916	Štiassný Bedřich, JUDr.	nar. 7. 10. 1897
	Šarfengergerová Olga	nar. 10. 10. 1905
Palackého čp. 47	Šťastný Kamil	nar. 8. 4. 1894
	Šťastná Berta	nar. 13. 9. 1901
Palackého čp. 696	Thorsch Jan	nar. 25. 2. 1902
	Thorschová Anna	nar. 2. 2. 1911
	Thorschová Helena	nar. 14. 3. 1937
Palackého čp. 109	Weiner Oskar	nar. 2. 4. 1891
	Weinerová Františka	nar. 6. 8. 1895
	Weinerová Věra	nar. 12. 8. 1922
	Weiner Josef	nar. 31. 8. 1922
Náměstí čp. 57	Weisbach Richard	nar. 20. 5. 1884 ¹⁷³

Přehled deportačních transportů rychnovských Židů do terezínského ghetta.

Transport „AAm“ ze dne 4. 7. 1942 z Olomouce.¹⁷⁴

Fischer Zdeněk	nar. 26. 1. 1924	číslo 178
----------------	------------------	-----------

Transport „Cc“ ze dne 20. 11. 1942 z Prahy.¹⁷⁵

Machová Klára	nar. 27. 4. 1911	číslo 531
---------------	------------------	-----------

Transport „Ch“ ze dne 17. 12. 1942 z Hradce Králové.¹⁷⁶

Abeles Josef	nar. 8. 3. 1906	číslo 86
Adler Desider	nar. 24. 3. 1880	číslo 437
Adlerová Zdeňka	nar. 9. 12. 1885	číslo 439

¹⁷³ DRAŽAN, Radovan – JUZA, Josef, *Holocaust Židů okresu Rychnov nad Kněžnou v letech 1939–1945*, Rychnov nad Kněžnou 1997, s. 88–91.

¹⁷⁴ Tamtéž, s. 56.

¹⁷⁵ Tamtéž, s. 57.

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 59–65.

Beran Adolf	nar. 5. 5. 1876	číslo 32
Beranová Emilie	nar. 2. 6. 1877	číslo 38
Boehm Arnold	nar. 24. 11. 1892	číslo 646
Boehmová Marta	nar. 6. 9. 1903	číslo 647
Boehm Jiří	nar. 17. 11. 1924	číslo 648
Boehm Karel	nar. 14. 12. 1926	číslo 649
Deutschmann Teodor	nar. 17. 4. 1865	číslo 135
Deutschmann František	nar. 17. 9. 1931	číslo 129
Deutschmann Jan	nar. 18. 7. 1935	číslo 128
Deutschmann Otto	nar. 3. 2. 1899	číslo 126
Deutschmannová Ella	nar. 20. 6. 1908	číslo 127
Deutschmannová Františka	nar. 25. 2. 1907	číslo 491
Deutschmann Josef	nar. 25. 6. 1931	číslo 492
Deutschmann Pavel	nar. 11. 4. 1934	číslo 493
Fischer Max	nar. 5. 12. 1883	číslo 147
Fischerová Žofie	nar. 19. 11. 1890	číslo 140
Fischer Leopold	nar. 30. 11. 1861	číslo 120
Fischer Leo	nar. 29. 8. 1906	číslo 433
Fischerová Lilly	nar. 29. 8. 1914	číslo 434
Fischer Josef	nar. 16. 3. 1936	číslo 435
Fleischer Hugo	nar. 26. 2. 1878	číslo 611
Fleischerová Malvína	nar. 2. 1. 1887	číslo 612
Fleischerová Olga	nar. 22. 4. 1888	číslo 610
Heinová Hedvika	nar. 27. 11. 1888	číslo 211
Krausová Emilie	nar. 24. 12. 1883	číslo 543
Ledečová Marie	nar. 18. 7. 1870	číslo 419
Ledeč Erwin	nar. 11. 11. 1901	číslo 418
Lederer Augustin	nar. 5. 3. 1862	číslo 451
Lederer Karel	nar. 26. 6. 1869	číslo 99
Ledererová Leontina	nar. 16. 11. 1869	číslo 111
Löwy Max	nar. 15. 3. 1865	číslo 44
Löwyová Božena	nar. 7. 9. 1872	číslo 45
Margolius Rudolf	nar. 13. 11. 1905	číslo 650

Müller František	nar. 25. 9. 1909	číslo 152
Müllerová Hana	nar. 14. 12. 1920	číslo 153
Poláčková Adela	nar. 13. 9. 1895	číslo 562
Poláček Milan	nar. 18. 10. 1907	číslo 249
Singerová Eliška	nar. 11. 7. 1892	číslo 142
Singer Jiří	nar. 10. 2. 1925	číslo 366
Steinová Antonie	nar. 22. 8. 1868	číslo 607
Stein Oskar	nar. 21. 5. 1894	číslo 604
Steinová Anna	nar. 13. 11. 1895	číslo 605
Stiassný Bedřich, JUDr.	nar. 7. 10. 1897	číslo 467
Schäffer Adolf	nar. 24. 3. 1897	číslo 216
Schenkova Klára	nar. 26. 5. 1855	číslo 452
Schücková Božena	nar. 17. 5. 1881	číslo 478
Šťastný Kamil	nar. 8. 4. 1894	číslo 61
Šťastná Berta	nar. 13. 9. 1901	číslo 62
Thorsch Jan	nar. 25. 2. 1902	číslo 486
Thorschová Anna	nar. 2. 2. 1911	číslo 453
Thorschová Helena	nar. 14. 5. 1937	číslo 454
Weisbach Richard	nar. 20. 5. 1884	číslo 3

Transport „Ci“ ze dne 21. 12. 1942 z Hradce Králové.¹⁷⁷

Fischerová Růžena	nar. 15. 8. 1869	číslo 541
Weiner Oskar	nar. 2. 4. 1891	číslo 77
Weinerová Františka	nar. 6. 8. 1895	číslo 75
Weiner Josef	nar. 31. 8. 1912	číslo 76
Weinerová Věra	nar. 12. 8. 1921	číslo 78

Transport „De“ ze dne 5. 7. 1943 z Prahy.¹⁷⁸

Poláček Karel	nar. 22. 3. 1892	číslo 541
---------------	------------------	-----------

¹⁷⁷ DRAŽAN, Radovan – JUZA, Josef, *Holocaust Židů okresu Rychnov nad Kněžnou v letech 1939–1945*, Rychnov nad Kněžnou 1997, s. 68–73.

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 74.

Transport „AE 1“ ze dne 31. 1. 1945 z Prahy¹⁷⁹

Balcarová Jarmila	nar. 1. 6. 1904	číslo 338
Formánková Marta	nar. 3. 1. 1902	číslo 431
Handlová Růžena	nar. 3. 10. 1909	číslo 456
Houbová Eva	nar. 21. 4. 1907	číslo 548
Šarfenbergerová Olga	nar. 10. 10. 1905	číslo 733

Transport „AE 4“ ze dne 25. 2. 1945 z Prahy¹⁸⁰

Ledeč Eduard	nar. 31. 8. 1896	číslo 35
--------------	------------------	----------

Rychnovští Židé, kteří zemřeli v terezínském ghettu.¹⁸¹

Deutschmann Teodor	nar. 17. 4. 1865	zem. 7. 1. 1943
Fischer Leopold	nar. 30. 11. 1861	zem. 24. 5. 1943
Fleischer Hugo	nar. 26. 2. 1878	zem. 14. 4. 1943
Ledererová Leontina	nar. 16. 11. 1869	zem. 24. 1. 1943
Löwy Max	nar. 15. 3. 1865	zem. 22. 5. 1943
Schäffer Adolf	nar. 24. 3. 1880	zem. 31. 12. 1943
Steinová Antonie	nar. 22. 8. 1868	zem. 26. 8. 1943

Přehled deportačních transportů rychnovských Židů z terezínského ghetta do koncentračního tábora Osvětim.

Transport „Cr“ ze dne 23. 1. 1943 do tábora Osvětim-Birkenau.¹⁸²

Boehm Arnold	číslo 1091	nepřežil
Boehmová Marta	číslo 1092	nepřežila
Boehm Jiří	číslo 1093	nepřežil
Boehm Karel	číslo 1094	nepřežila

¹⁷⁹ DRAŽAN, Radovan – JUZA, Josef, *Holocaust Židů okresu Rychnov nad Kněžnou v letech 1939–1945*, Rychnov nad Kněžnou 1997, s. 108–109.

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 109.

¹⁸¹ Tamtéž, s. 96–97.

¹⁸² Tamtéž, s. 142–143.

Deutschmann František	číslo 1454	nepřežila
Deutschmann Jan	číslo 1455	nepřežil
Deutschmann Otto	číslo 1452	nepřežil
Deutschmannová Ela	číslo 1453	nepřežila
Deutschmann Josef	číslo 472	nepřežil
Deutschmann Pavel	číslo 473	nepřežil
Fleischerová Olga	číslo 1083	nepřežila
Heinová Hedvika	číslo 1488	nepřežila
Krausová Emilie	číslo 1001	nepřežila
Singerová Eliška	číslo 1446	nepřežila
Singer Jiří	číslo 222	nepřežil
Stein Oskar	číslo 1061	nepřežil
Steinová Anna	číslo 1068	Nepřežila
Šťastný Kamil	číslo 1210	nepřežil
Šťastná Berta	číslo 1211	nepřežila
Weiner Oskar	číslo 10	nepřežil
Weinerová Františka	číslo 9	nepřežila
Weinerová Věra	číslo 11	nepřežila
Weisbach Richard	číslo 1412	nepřežil

Trasport „Cs“ ze dne 26. 1. 1943 do tábora Osvětim-Birkenau.¹⁸³

Poláček Milan	číslo 868	nepřežil
---------------	-----------	----------

Transport „D1“ ze dne 6. 9. 1943 do tábora Osvětim-Birkenau.¹⁸⁴

Adler Desider	číslo 967	nepřežil
Adlerová Zdeňka	číslo 966	nepřežila
Fleischerová Malvína	číslo 427	nepřežila
Poláčková Adela	číslo 1580	nepřežila
Weiner Josef	číslo 2342	nepřežil

¹⁸³ DRAŽAN, Radovan – JUZA, Josef, *Holocaust Židů okresu Rychnov nad Kněžnou v letech 1939–1945*, Rychnov nad Kněžnou 1997, s. 144.

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 145.

Fischer Zdeněk	číslo 415	nepřežila
----------------	-----------	-----------

Transport „Dm“ ze dne 6. 9. 1943 do tábora Osvětim-Birkenau.¹⁸⁵

Fischer Leo	číslo 4757	nepřežil
Fischerová Lily	číslo 4758	nepřežila
Fischer Josef	číslo 4759	nepřežil
Schücková Božena	číslo 3605	nepřežila
Thorsch Jan	číslo 4351	nepřežil
Thorschová Anna	číslo 4352	nepřežila
Thorschová Helena	číslo 4353	Nepřežila

Transport „D n/a“ ze dne 5. 10. 1943 do tábora Osvětim-Birkenau.¹⁸⁶

Margolius Rudolf, MUDr.	číslo 26	nepřežil
-------------------------	----------	----------

Transport „Dr“ ze dne 15. 12. 1943 do tábora Osvětim-Birkenau.¹⁸⁷

Abeles Adolf	číslo 2501	nepřežil
Abeles Josef	číslo 19	nepřežil
Beran Adolf	číslo 127	nepřežil
Beranová Emilie	číslo 129	nepřežila
Fischerová Růžena	číslo 461	nepřežila
Lederer Karel	číslo 1267	nepřežil
Machová Klára	číslo 1363	nepřežila

Transport „Eb“ ze dne 18. 5. 1944 do tábora Osvětim-Birkenau.¹⁸⁸

Löwyová Božena	číslo 1334	nepřežila
----------------	------------	-----------

¹⁸⁵ DRAŽAN, Radovan – JUZA, Josef, *Holocaust Židů okresu Rychnov nad Kněžnou v letech 1939–1945*, Rychnov nad Kněžnou 1997, s. 145–146.

¹⁸⁶ Tamtéž, s. 146.

¹⁸⁷ Tamtéž, s. 146–147.

¹⁸⁸ Tamtéž, s. 147.

Transport „Ek“ ze dne 28. 9. 1944 do tábora Osvětim-Birkenau.¹⁸⁹

Müller František	číslo 2036	nepřežil
------------------	------------	----------

Transport „E1“ ze dne 29. 9. 1944 do tábora Osvětim-Birkenau.¹⁹⁰

Ledeč Ervin	číslo 182	nepřežil
-------------	-----------	----------

Transport „Er“ ze dne 16. 10. 1944 do tábora Osvětim-Birkenau.¹⁹¹

Fischer Max	číslo 209	nepřežil
Stiassný Bedřich, JUDr.	číslo 1272	nepřežil

Transport „Es“ ze dne 19. 10. 1944 do tábora Osvětim-Birkenau.¹⁹²

Poláček Karel	číslo 988	nepřežil
---------------	-----------	----------

Rychnovští Židé, kteří se dožili konce války.¹⁹³

Fischerová Žofie	transp. „Ch“
Ledečová Marie	transp. „Ch“
Ledererová Augustina	transp. „Ch“
Müllerová Hana	transp. „Ci“
Schenkova Klára	transp. „Ci“
Balcarová Jarmila	transp. „AE-1“
Formánková Marta	transp. „AE-1“
Handlová Růžena	transp. „AE-1“
Houbová Eva	transp. „AE-1“
Ledeč Eduard	transp. „AE-1“
Šarfemberherová Olga	transp. „AE-4“

¹⁸⁹ DRAŽAN, Radovan – JUZA, Josef, *Holocaust Židů okresu Rychnov nad Kněžnou v letech 1939–1945*, Rychnov nad Kněžnou 1997, s. 147.

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 147.

¹⁹¹ Tamtéž, s. 148.

¹⁹² Tamtéž, s. 149.

¹⁹³ Tamtéž, s. 100–101, 114–115.

Z 71 rychnovských Židů jich celkem 7 zemřelo v terezínském ghettu a 53 jich zemřelo v plynové komoře v koncentračním táboře Osvětim. Pouze 11 Židů se dožilo konce války.

7. Odboj

Mnoho československých občanů se nedokázalo vyrovnat s německou okupací a vyhlášením Protektorátu Čechy a Morava. Z tohoto důvodu se lidé přidávali do řad domácího odboje nebo utíkali z Protektorátu do zahraničního odboje. Domácí odboj se zaměřoval hlavně na zpravodajskou nebo sabotážní činnost. Lidé, co utekli z Protektorátu, se dobrovolně hlásili do armád, které bojovali proti Německu, jako byli například Anglie, Francie nebo Sovětský svaz. Tyto země se později staly našimi spojenci. V nich začaly vznikat samostatné pozemní i letecké jednotky, které významně zasahovaly do bitev druhé světové války.

7.1. Domácí odboj

V Rychnově nad Kněžnou a jeho okolí působila v období Protektorátu Čechy a Morava odbojová skupina Národní odboj, která spadala pod odbojovou organizaci Obrana národa. Tato skupina byla po druhé světové válce přejmenována na skupinu Jitřenka, což bylo krycí jméno paní Žofie Šnajdrové, která této odbojové skupině pomáhala.¹⁹⁴

Vše začalo krátce po vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava, kdy Rudolf Zíp, středoškolský učitel a náčelník Sokolské župy Orlické z Hradce Králové, založil organizaci Národní odboj. Tato odbojová skupina na začátku své existence disponovala 150 puškami, které byly schovány v plechových bednách na sokolském cvičišti ve Věkoších. Dalších 100 pušek bylo ukryto na Pouchově společně se 100 ks granátů a 5000 ks náboji. V josefovské nemocnici bylo ukryto okolo 30 pušek. Celkem tuto skupinu v polovině roku 1939 tvořilo 150 členů.¹⁹⁵

V prosinci 1939, za pomoci Petra Nováka, byl v Hradci Králové navázán přímý kontakt s organizací Obrana národa pod vedením generála Balabána a generála Morávka. Ti měli přímý kontakt s předsedou vlády gen. Aloisem Eliášem a vojenskými představiteli v Anglii. Národní odboj se tak stal součástí organizace Obrana národa a začal udržovat kontakt s vysílačkami Sparta a Sparta I. Jedno z center Národního odboje se stala hájovna rodiny Kašparových v Petrovicích. Organizace Obrana národa založila centrum spojení s Národním odbojem v Hradci Králové v Novákových garážích. O

¹⁹⁴ Domácím odboji 1939–1945 severovýchodních Čech – Jitřenka, přístupná na <https://www.petrovice-jitrenka.cz/fakta/>, (poslední návštěva stránky dne 12. 4. 2021).

¹⁹⁵ Č. j. 38–352/1974 – Podkladový materiál k prověřování – odbojová skupina Jitřenka.

spojení mezi odbojovými skupinami se starala paní Žofie Šnajdřová (krycí jméno Jitřenka).¹⁹⁶

Národní odboj měl za úkol zajišťovat:

- Získávání cenných zpravodajských informací – zde pomohli členové organizace z řad železničářů, kteří poskytovali vojenské informace, které byly posílány do zahraničí.
- Přeprava osob do zahraničí – při tom se významně podílel pan Bohumil Říčař.
- Tisk vlasteneckých letáků – tisklo se v královehradecké sokolovně. Tiskl se časopis „V boj“ a „Čin“.
- Vytváření sítí úkrytů pro odbojáře, příslušníky výsadkových skupin z Anglie a ukrývání zbraní.
- Sabotážní činnost.
- Humanitární činnost.

Na začátku roku 1940 byl v Rychnově nad Kněžnou Národním odbojem (Jitřenka) kontaktován podplukovník František Kynych, který spolu s Dr. Novotným vytvořil odbojovou jednotku v Rychnově nad Kněžnou.¹⁹⁷

Velící důstojník ON - pplk. František Kynych	
Jednotka o síle praporu	
Mobilizační okrsky	
1.	Rychnov nad Kněžnou
2.	Kostelec nad Orlicí
3.	Vamberk
4.	Borohrádek nad Orlicí
5.	Týniště nad Orlicí

Zároveň byly na začátku roku 1940 vytvořeny odbojové jednotky v Žamberku (pan Jadrlik) a Náchodě (Jaroslav Remeš).

V únoru 1940 postihl skupinu Jitřenka zásah německého gestapa a zatkl na 130 členů. Došlo k tomu kvůli prozrazené skrýši v Besnhardově pile na Slezském předměstí, kde našli kontakty na členy skupiny. Navíc se gestapu podařilo v úkrytu najít benzín a

¹⁹⁶ Domácím odboji 1939–1945 severovýchodních Čech – Jitřenka, přístupná na <https://www.petrovice-jitrenka.cz/fakta/>, (poslední návštěva stránky dne 12. 4. 2021).

¹⁹⁷ Tamtéž.

mobilitní plány. Rudolfu Zíbovi a dalším členům se podařilo gestapu uprchnout. Rudolf Zíb se poté ukryl v hájovně u rodiny Kašparových v Petrovicích.¹⁹⁸

Skupina Národní odboj (Jitřenka) byla únorovým zatýkáním málem zcela zničena. Po krátké pauze a reorganizaci skupina opět pokračovala ve své odbojové činnosti pod velením majora letectva Václava Snítily, který navázal spolupráci s paní Žofií Šnajdrovou, majorem Josefem Matohlínou, hajným Václavem Kašparem a dalšími odbojáři. Další nabírání členů zajišťovali důvěryhodní členové skupiny, kteří je vybírali z řad bývalých příslušníků armády a Sokola. Do jara roku 1942 se Národnímu odboji podařilo navázat kontakty s dalšími odbojovými organizacemi, jako byl Petiční výbor věrní zůstaneme, Ústřední vedení odboje domácího, Ústřední národní revoluční výbor a Komunistický odboj.¹⁹⁹

Postupně byly pro Národní odboj přidávány další povinnosti, které spočívaly v:

- Ničení přívodu elektřiny pro továrny, které jsou zaměřeny na výrobu válečného materiálu.
- Ničení telefonního a telegrafního vedení.
- Ničení železniční a silniční infrastruktury.

Kvůli uniklým informacím bylo 22. února 1943 gestapem zahájeno další obrovské zatýkání členů Národního odboje. Manželé Václav a Jolana Kašparovi byly zatčeny v Petrovické hájovně, kde se nacházelo jedno z center Národního odboje. V hájovně gestapo našlo i úkryt zbraní. Oba byli posláni do policejní věznice v Terezíně. Václav Kašpar byl zastřelen 15. ledna 1945 ve věznici Brandenburg. Jolana Kašparová zemřela 15. března 1944 v koncentračním táboře Osvětim. Žofie Šnajdrová, která zajišťovala zpravodajskou činnost mezi odbojovými skupinami, byla také toho dne zatčena a 17. dubna 1943 poslána do policejní věznice Terezín. Odtud byla transportem poslána do koncentračního tábora Osvětim, kde 28. července 1943 zemřela. Major letectva Václav Snítíl byl gestapem zatčen 25. března 1943. V obci Nekoř byl zatčen i původní velitel Národního odboje Rudolf Zíb, který se zde skrýval od roku 1941.²⁰⁰ Po tomto zásahu bylo zatčeno okolo 300 členů odboje a skupina Národní odboj tím přišla o důležité

¹⁹⁸ Domácím odboji 1939–1945 severovýchodních Čech – Jitřenka, přístupná na <https://www.petrovice-jitrenka.cz/fakta/>, (poslední návštěva stránky dne 12. 4. 2021).

¹⁹⁹ Tamtéž.

²⁰⁰ Obrana národa v Hradci Králové, přístupná na <https://www.petrovice-jitrenka.cz/obrana-naroda-v-hradci-kralove>, (poslední návštěva stránky dne 12. 4. 2021).

členy, na kterých záviselo její skupiny. Tím skončilo i její působení v Rychnově nad Kněžnou a jejího okolí.

František Kynych byl v období Mnichovské dohody velitelem jednotek Stráže obrany státu (SOS) v Rychnově nad Kněžnou. Zde po vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava, v rámci odbojové skupiny Národní odboj, organizoval odbojovou skupinu z řad sokolů, armády, učitelů nebo bývalých příslušníků Stráže obrany státu. Při únorovém zatýkání byl Kynych gestapem chycen a 7 měsíců vyslýchán. Při výslechu nikoho neprozradil a byl na „oko“ propuštěn. Poté se ukrýval na Vysočině. Gestapo se ho několikrát snažilo v Rychnově najít. Ti mu zde v listopadu nechali vzkaz, že pokud se do 30. listopadu 1942 nepřihlásí gestapu, bude jeho rodina poslána do koncentračního tábora. Gestapu se přihlásil a byl poslán do Terezína. U vojenského soudu byl odsouzen na 6 let a poslán do koncentračního tábora Golnov a později do Buchenwaldu. Po válce se vrátil zpět do Československa. Po únorovém státním převratu byl z politických důvodů zatčen a rok strávil ve vězení. Zemřel 24. listopadu 1968.²⁰¹

7.2. Zahraníční odboj

Z Rychnova n. Kn. pocházelo celkem 16 občanů, kteří se účastnili zahraničního odboje.²⁰² Tito občané bojovali na všech stranách Evropy, ať už v řadách armády Sovětského svazu, Anglie, Francie či Jugoslávie. Nejčastěji utíkali přes Polsko do Francie nebo do Sovětského svazu. Dále zde byla tzv. Balkánská cesta, kterou například utekl Karel Freund. Jemu se podařilo dostat do Jugoslávie, ze které odplul do Francie, kde se přidal k 10. rotě 1. pěšího pluku čs. jednotky.²⁰³ V této jednotce sloužili i tito občané Rychnova: Karel Jirsa a Karel Friedrich.²⁰⁴ Po pádu Francie jich většina utekla do Anglie, kde se přidali do čs. pěšího pluku, který byl později přeorganizován na 1. čs. tankovou brigádu. Výjimkou byl Karel Freund. Ten byl převelen k RAF, kde sloužil jako mechanik. Většina z těchto 16 občanů vstoupila do zahraničního odboje z vlasteneckých důvodů, jako byl například František Fryč, který sloužil jako důstojník u čs. zpravodajské služby pod velením plukovníka Moravce. Den před okupací zbytku Československa utekl do Anglie, kde dále spolupracoval s plukovníkem Moravcem a

²⁰¹ KEJZLAR, Vilém, *O plukovníku Františku Kynychovi*, přístupná na <https://www.petrovice-jitrenka.cz/o-plk-kynychovi/>, (poslední návštěva stránky dne 12. 4. 2021).

²⁰² Jedná se i o občany, kteří se do města nastěhovali po ukončení druhé světové války.

²⁰³ JUZA, Josef – PTÁČEK, Josef, *Občané okresu Rychnov nad Kněžnou v zahraničním odboji v letech 1936–1945*, Rychnov nad Kněžnou 1993, s. 76–78.

²⁰⁴ Tamtéž, s. 78, 128–129.

později i s Janem Masarykem.²⁰⁵ Byli zde i tací, kteří vlast opustili z rasových či náboženských důvodů. Z Rychnova to byli MUDr. Josef Rosenthal a Žofie Tauferová. Oba byli židovského původu a vstoupili do čs. jednotky, která se formovala v Buzuluku. V ní sloužili jako ošetřovatelé.²⁰⁶ V této čs. jednotce v Sovětském svazu sloužili i tito rychnovští občané: Antonín Kačírek, Václav Kaufman, Fridolín Bayer a JUDr. Arnošt Lederer.²⁰⁷ Tato čs. jednotka se účastnila bojů u Sokolova, Kyjeva a v Dukelském průsmyku. Byli zde i občané, kteří se v době vypuknutí války nacházeli v zahraničí. Buď se tam před válkou přestěhovali nebo tam byli z pracovních důvodů. Z Rychnova to byli bratři Jaroslav a Antonín Šára. Ti se v roce 1936 přestěhovali do Francie. Po vypuknutí války se přidali do čs. jednotky, která se formovala v Agde. Zajímavou část sehráli občané Rychnova, kteří před tím, než se přidali k zahraničnímu odboji, sloužili u vládního vojska. Vládní vojsko byly ozbrojené složky Protektorátu Čechy a Morava, které spadaly pod velení německého Wehrmachtu. Úkolem těch ozbrojených složek bylo „udržení vnitřní bezpečnosti a pořádku“. Vládní vojsko hlídalo vojenské prostory nebo železniční tratě. V Rychnově n. Kn. byl umístěn 11. prapor vládního vojska, který spadal pod Oblastní inspektorát II., který byl umístěn v Hradci Králové pod velením generála třetí třídy Karla Procházky. V 11. praporu sloužili dva rychnovští občané, a to Antonín Maidl a František Plhal. 24. května 1944 byl 11. prapor převelen do severní Itálie, kde oba 21. června 1944 přeběhli k partyzánům. Poté utekli přes Alpy do Francie, kde se přidali do čs. tankové brigády, se kterou bojovali v oblasti kolem města Dunkerque.²⁰⁸ Za připomenutí stojí jugoslávský odbojář Dušan Forman, který působil v partyzánské skupině „Vršac“. Po válce se přistěhoval do Rychnova n. Kn.²⁰⁹

Konce války se dožilo celkem 15 ze 16 občanů Rychnova nad Kněžnou, kteří se zúčastnili zahraničního odboje. Jediný, kdo zemřel, byl JUDr. Arnošt Lederer. Zemřel v boji při osvobození obce Krpáčová dne 30. listopadu 1944.²¹⁰

Osudy těchto odbojářů jsou v celku podobné. Většina z nich po válce žila klidným životem. To se například netýkalo Františka Fryče. Ten byl po únorovém státním převratu zbaven své funkce a měsíc strávil v pankrácké věznici. Po propuštění se

²⁰⁵ JUZA, Josef – PTÁČEK, Josef, *Občané okresu Rychnov nad Kněžnou v zahraničním odboji v letech 1936–1945*, Rychnov nad Kněžnou 1993, s. 78–80.

²⁰⁶ Tamtéž, s. 130, 166–167.

²⁰⁷ Antonín Kačírek a Václav Kaufman se narodili v oblasti Volyň na Ukrajině.

²⁰⁸ JUZA, Josef – PTÁČEK, Josef, *Občané okresu Rychnov nad Kněžnou v zahraničním odboji v letech 1936–1945*, Rychnov nad Kněžnou 1993, s. 111–112, 127–128.

²⁰⁹ Tamtéž, s. 75.

²¹⁰ Tamtéž, s. 108.

přestěhoval do Rychnova n. Kn., kde byl pod neustálým dohledem StB a živil se jako skladník u pokrývačské firmy pana Zemana.²¹¹

²¹¹ JUZA, Josef – PTÁČEK, Josef, *Občané okresu Rychnov nad Kněžnou v zahraničním odboji v letech 1936–1945*, Rychnov nad Kněžnou 1993, s. 78–80.

Rychnovští občané v zahraničním odboji.²¹²

Jméno, Příjmení	Datum, místo narození	Služba v zahraničním odboji	Osud	Datum úmrtí
Antonín Kačírek	21. květen 1921, Moldava	Voják v čs. jednotce v SSSR.	Od roku 1966 až 1978 náčelník štábu v Mladkově.	13.XII.87
Antonín Maidl	21. únor 1921, Domažlice	Partyzán v Itálii, později řidič tanku, 1. čs. tanková brigáda v Anglii.	Od roku 1958 až 1981 pracoval jako dělník.	Neznámé
Antonín Šára	9. červen 1910, Rychnov n. Kn.	Voják čs. jednotky ve Francii.	Po válce se z Rychnova n. Kn. přestěhoval do Frýdku Místku.	1990
Arnošt Lederer	13. března 1907, Rychnov n. Kn.	Nadporučík proviantních služeb u čs. jednotky v Anglii. Později přeložen do čs. jednotky v SSSR.	Padl v boji u obce Krpáčová.	30.XI.44
Dušan Forman	9. prosinec 1926, Dobrica	Partyzánská skupina Vršac v Jugoslávii.	Strojní zámečník v Rychnově n. Kn.	Neznámé
František Fryč	23. prosinec 1895, Praha	Spolupráce s plukovníkem Moravcem a Janem Masarykem v Anglii.	V roce 1948 vyloučen z armády. Živil se jako dělník v Rychnově n. Kn.	9.IX.73
František Plhal	23. srpen 1913, Rychtářov	Partyzán v Itálii, později příslušník čs. tankové brigády v Anglii.	Kvůli zranění odešel v roce 1950 do invalidního důchodu.	15.V.75
Fridolín Bayer	10. únor 1905, Rychnov n. Kn.	Voják v čs. jednotce ve Francii, Anglii a SSSR.	Po válce se přejmenoval na Josefa Dobrovského. Vojenská kariéra ukončena v hodnosti majora dělostřelectva.	Neznámé
Jaroslav Šára	17. březen 1909, Rychnov n. Kn.	Voják v čs. jednotce ve Francii.	Po válce se z Rychnova n. Kn. přestěhoval do Frýdku Mýstku.	1975
Josef Rosenthal	Neznámé	Zdravotník u čs. jednotky v SSSR.	Po válce pracoval v Praze jako lékař.	Neznámé
Karel Freund	9. květen 1899, Rychnov n. Kn.	Voják u čs. jednotky ve Francii. Poté pracoval jako mechanik u RAF.	Z armády odešel s hodností kapitána. Poté pracoval jako vzduchotechnik.	8.II.74
Karel Friedrich	12. srpen 1916, Rychnov n. Kn.	Dělostřelec v čs. jednotce ve Francii a Anglii.	Po válce si nechal změnit příjmení na Rut.	Neznámé
Karel Jirsa	10. červenec 1904, Rychnov n. Kn.	Voják v čs. jednotce ve Francii. V Anglii zařazen ke štábní rotě 1. čs. tankové brigády.	18. května 1945 se s čs. tankovou brigádou vrátil do Československa.	Neznámé
Václav Dostál	28. září 1918, Rychnov n. Kn.	Voják v čs. tankové brigádě v Anglii.	Neznámý	Neznámé
Václav Kaufman	12. červen 1913, Rovno	Voják v čs. jednotce v SSSR.	Po válce se přestěhoval do Trutnova, kde vedl koloniální obchod.	11.IV.85
Žofie Tauferová	18. duben 1920, Rychnov n. Kn.	Zdravotnice u čs. jednotky v SSSR.	Zůstala v armádě. Převelena do vojenské nemocnice v Brně. Armádu opustila v roce 1976 v hodnosti podplukovníka zdravotní služby.	Neznámé

²¹² JUZA, Josef – PTÁČEK, Josef, *Občané okresu Rychnov nad Kněžnou v zahraničním odboji v letech 1936–1945*, Rychnov nad Kněžnou 1993.

8. Konec války

Protektorát Čechy a Morava byl druhou světovou válkou zasažen až na jaře 1945, čili přímo na jejím konci. Už i dříve byl Protektorát válkou zasažen v podobě spojeneckých bombardovacích náletů, jež měly za úkol ničit německou infrastrukturu a továrny spjaté s válečnou produkcí. Konec války byl pro české obyvatelstvo spojen i s hromadnými útekami z nucených prací v Německu, ale i v Protektorátu, což způsobilo totální rozpad výroby válečného materiálu, který Němci zoufale potřebovali.²¹³

8.1. Havárie bombardéru B-17

Známa válečná událost, která se dotkla města Rychnova nad Kněžnou, byla havárie amerického těžkého bombardéru B-17 Flying Fortress, která se stala 24. března 1945. Bombardér, který osádka pojmenovala jménem „Laetitia“, byl součástí 463. bombardovací skupiny, 15. letecké armády, který onoho dne vzlétl z letiště Cellone v Itálii s cílem bombardovat továrnu na výrobu tankových motorů Daimler-Benz v Berlíně. Celková formace se skládala ze 150 bombardérů B-17. Německá Luftwaffe byla tou dobou prakticky zničena, nicméně Němci ještě disponovali silným protiletadlovým dělostřelectvem, které bylo umístěno hlavně ve velkých městech. Z tohoto důvodu byla formace bombardérů nucena létat podle azimutů tak, aby se vyhýbala silně obydleným oblastem, kde byla očekávána silná koncentrace protiletadlového dělostřelectva. Při zavádění kurzu letu nejspíš došlo k chybě a formace proletěla nad městem Most, kde byla rafinérie benzínu, která byla silně bráněna protiletadlovým dělostřelectvem. Bylo zasaženo celkem 5 bombardérů, mezi nimi i bombardér B-17 „Laetitia“, kterému hořel motor č. 3. Bombardér odhodil bomby a otočil se směrem na jih do Itálie. Pod Prahou však začal vynechávat další motor a pilot usoudil, že bude nejlepší zatočit směrem na východ do Polska, kde bylo možné přistát u ruských spojenců. Kvůli hořící elektroinstalaci, která zadýmala celý prostor v bombardéru, byla posádka nucena bombardér opustit. Celá desetičlenná posádka bombardéru bez většího zranění dopadla do polí u vesnic Ježkovice, Uhřínovice a Černíkovice, což je necelých 5 km severozápadně od města Rychnov nad Kněžnou. Bombardér krátce před zřícením ve vzduchu explodoval a jeho části dopadali okolo černíkovického rybníka, který byl tehdy vypuštěn. Všech 10 členů osádky bylo krátce po dopadu zajato německými vojáky a část z nich byla odvezena do Rychnova nad

²¹³ KUČERA, Milan, *Populace České republiky 1918–1991*, Praha 1994, s. 36.

Kněžnou, kde byli vyslýcháni. Druhý den byli všichni posláni vlakem do Prahy a poté do Německa.²¹⁴

8.2. Poslední dny okupace

Kvůli ustupující německé armádě byla zrušena chlapecká škola, která byla přeměněna na vojenský lazaret. Pro žáky této školy tak probíhalo střídavé vyučování, které se konalo v hostinci Na hradě. Do své školy se vrátili až v září 1945.²¹⁵

O začátku pražského povstání se občané Rychnova nad Kněžnou dozvěděli ráno 5. května 1945 díky pražskému rozhlasu. Hned na to svoji činnost zahájil místní tzv. revoluční národní výbor, který začal s vyzbrojováním českých občanů města. Další občané, především ženy, sháněly materiál k ušití státních vlajek, které potom věšely do oken budov na Starém a Novém náměstí (dnešní Poláčkovo náměstí). Okolo poledne se k městu přibližovala německá kolona, která přijela směrem od Lukavic, projela po silnici na druhý břeh řeky směrem na Staré náměstí. Domobrana byla včas o příjezdu kolony informována a bez výstřelu se jí podařilo zastavit. Německá kolona se skládala především z koňských povozů a pár automobilů. Všechny Němce bez větších problémů odzbrojili. Žádné jiné incidenty, včetně osvobozovacích bojů a ozbrojených střetů, se ve městě nestaly.²¹⁶

Za pár dnů do města vjela sovětská armáda skládající se z koňských povozů a mnoha automobilů různých značek, jako byly například automobily značky ZIS, ukořistěné německé automobily značky Opel a Henchel, dokonce i americké automobily GMC, Studebaker a slavné džípy Willis. Sověti se utábořili jak na Starém, tak i na Novém náměstí. Společně s nimi do města dorazili američtí piloti. Rychnovský rozhlas požádal občany města o poskytnutí těmto pilotům přístřeší. Rychnovští občané se jich rádi ujali. Ve městě piloti strávili necelý týden a poté byli autobusem odvezeni do Prahy, odkud je letecky přepravili do USA.²¹⁷

Po šesti letech byli občané Rychnova nad Kněžnou opět svobodní. S prvními poválečnými volbami v roce 1946 se však situace začala opět měnit, ale to už je jiný příběh.

²¹⁴ PAŘÍZEK, Libor, *Havárie bombardéru B-17*, Historický kaleidoskop, č. 3/2015.

²¹⁵ Rychnovský deník z 6. května 2015, k nahlédnutí na:

https://rychnovsky.denik.cz/zpravy_region/kveten-1945-ocima-teenagera.html, (poslední návštěva stránky dne 12. 4. 2021).

²¹⁶ Tamtéž.

²¹⁷ Tamtéž.

Závěr

Ve své bakalářské práci jsem se zabýval nad událostmi v období Protektorátu Čechy a Morava a druhé světové války, které ovlivnily život v okresním městě Rychnov nad Kněžnou. Všechny mnou zmíněné oblasti jsou různě propojené a ve značné části rozebrané. Na začátku své práce jsem popsal události týkající se samotného města Rychnov nad Kněžnou před mnichovskou dohodou, období Druhé republiky, vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava a jejich dopad na město. Dále jsem se snažil co nejlépe popsat první změny ve městě, hospodářskou situaci, finanční situaci, školství, kulturní život, holokaust a domácí odboj v Rychnově nad Kněžnou a jeho okolí, a také občany zahraničního odboje.

Práce popisuje město Rychnov nad Kněžnou, jeho problémy, mentalitu, ale i šťastné události, o kterých psaly místní noviny, týdeníky a literatura.

Z informací nashromážděných ve výše uvedených kapitolách jsem toho názoru, že i přes to, že České země byly pod okupací nacistického Německa, byla v samotném městě Rychnově situace relativně poklidná a místní komunita byla většinou nejhorších projevů doby ušetřena. Město nebylo za války bombardováno, čímž nebyla narušena infrastruktura města, a ani v květnových dnech roku 1945 město nezažilo větší osvobozovací boje. I když se však ve městě nakonec nebojovalo, tak jeho obyvatelé byli zásadně poznamenáni okupací samotnou a souvisejícími událostmi, omezeními, perzekucí a také holokaustem.

Hospodářská situace města byla negativně ovlivněna německými nařízeními. Různé továrny a živnosti musely přejít na takovou výrobu, která by podporovala německý vojenský průmysl, neboť jim hrozilo jejich zrušení. Kvůli válce docházelo k mizení zboží z trhů a obchodů, protože bylo přednostně posíláno do Německa. Také kvůli válce byl jak ve městě, tak i v celém Protektorátu Čechy a Morava zaveden přidělový systém, který vydržel do konce války. Důsledkem přidělového systému a mizením zboží z trhů a obchodů byla činnost nelegálního černého trhu. Mladí, a později i starší lidé, byli posíláni na nucené práce do Německa. Pokud se občan na nucené práce nepřihlásil, hrozilo mu, že by byl poslán do vězení, nebo v nejhorším případě ho čekala smrt. Proto se hlavně mladí lidé například přidávali do domácího odboje nebo se před odvodem ukrývali.

Rychnovské školy se během okupace dostávaly pod stále větší tlak, který omezoval jejich základní funkce. Ze začátku byly ovlivněny hlavně politicky a

ideologicky. Příkladem je, že žáci museli poslouchat slavností vysílání na počest dne narození Adolfa Hitlera. Byla zrušena občanská nauka a dějepis. Po bitvě u Stalingradu bylo školství ovlivněno vojenskou mocí. Žáci byli posíláni na nucené práce do Německa a došlo k tomu, že se vyučovalo jen na těchto dvou školách: Veřejná odborná škola pro ženská povolání a Obvodní odborná učňovská škola, neboť z těchto škol vycházeli studenti, kteří mohli pracovat ve vojenském průmyslu.

I přes německou okupaci život ve městě dále pokračoval. Byl ale ovlivněn různými nařízeními, jako bylo například zavedení přidělového systému. Další faktor, který ovlivnil život obyvatel, bylo udavačství. Když třeba nějaký hospodář nelegálně prováděl zabijačku, a někdo ho udal, hrozila mu pokuta, vězení, anebo dokonce i smrt. Život obyvatel města byl také ovlivňován působením německé propagandy, která zasahovala ve všech zdrojích informací, jako byly noviny, týdeníky a rozhlas, ve kterých byly například překrucovány informace o německých vítězstvích a porážkách na válečných frontách. Ve městě se konaly různé akce oslavující Protektorát Čechy a Morava, anebo akce na podporu německé armády. Zajímavým faktem je zvýšená porodnost ve městě. Dle mého názoru za to mohly hlavně nucené práce v Německu, neboť po vyhlášení totální války byly na nucené práce posílány i ženy, které svou složitou situaci mohly vyřešit záměrným otěhotněním, protože to pro ně bylo výhodnější, než kdyby byly poslány do Německa. Došlo i ke snížení počtu sňatků, což podle mě hlavně způsobily opět nucené práce v Německu, protože tam byli posíláni především mladí lidé.

Situace Židů ve městě byla nepoměrně horší, než tomu bylo u většinové populace nežidovského obyvatelstva. Pouze pár židovských občanů z města uprchlo ještě v prvních dnech okupace, ale většina židovské komunity ve městě zůstala. Ti, co ve městě zůstali, byli postupně omezováni a utlačováni, až v podstatě o všechno přišli. Nakonec byli posíláni do koncentračních a vyhlazovacích táborů v rámci tzv. konečného řešení židovské otázky. Po skončení války se do města vrátilo zhruba 15 % židovských obyvatel.

V Rychnově nad Kněžnou a jeho okolí působila odbojová skupina Národní odboj, která se především zaměřovala na zpravodajskou, a později i na sabotážní činnost. Její působení bylo v roce 1940 značně narušeno raziemi německého gestapa, při kterých došlo k zatčení několika významných členů skupiny, jako byl například pplk. František Kynych, který velel jednotce Národního odboje v Rychnově nad Kněžnou. Po krátké pauze a reorganizaci začala opět svoji činnost. Definitivní konec skupiny Národní odboj

nepřišel za období heydrichiády, jako to bylo u většiny odbojových skupin, ale až v únoru 1943, kdy ji kvůli uniklým informacím zničilo německé gestapo. Druhý dech pro rychnovský odboj přišel až ke konci války, kdy ve městě a jeho okolí působil revoluční národní výbor, kterému se podařilo v závěrečných dnech druhé světové války odzbrojit ustupující německou kolonu.

Zahraničního odboje se zúčastnila jenom hrstka obyvatel města, kteří bojovali v armádách Sovětského svazu, Anglie nebo Francie.

Značným omezením z hlediska bádání po informacích byla pandemická situace způsobená virem COVID-19, který způsobil dočasné uzavření všech archivů a knihoven. Další, tentokrát menší omezení mé práce bylo, že hlavním kompletním pramenem, který jsem mohl využít ke studiu města Rychnova nad Kněžnou v období Protektorátu Čechy a Morava, byl týdeník Posel z Podhoří. Samozřejmě se v tomto týdeníku, ale i v žádném jiném, nemohlo psát o holokaustu, což naštěstí vyřešilo bádání v oblasti literatury.

Hlavním přínosem mé bakalářské práce je rozšíření oblasti znalostí týkající se města Rychnova nad Kněžnou v období Protektorátu Čechy a Morava.

Seznam pramenů, literatury

Prameny:

Státní okresní archiv Rychnov nad Kněžnou

Posel z Podhoří (ročníky 53–59), Státní okresní archiv Rychnov nad Kněžnou, fond archiv města Rychnov nad Kněžnou, kartony 92, 94, 95, 96, 116, 118.

Státní okresní archiv Rychnov nad Kněžnou, fond Archiv města Rychnov nad Kněžnou. Kronika města Rychnov nad Kněžnou 1836–1940.

Ostatní prameny:

Amtliches deutsches Ortsbuch für das Protektorat Böhmen und Mähren, Prag: Reichsprotector in Böhmen und Mähren, 1940.

Lidové noviny (ročníky 1938, 1939)

Narození podle pohlaví, legitimacy a vitality, Praha: Český statistický úřad, 1939–1945. (dostupné na www.czso.cz)

Podkladový materiál k prověřování – odbojová skupina Jitřenka, č. j. 38–352/1974.

Věk ženichův a nevěstin podle posledního bydliště nevěstina, Praha: Český statistický úřad, 1939–1945. (dostupné na www.czso.cz)

Zemřelí podle místa úmrtí, resp. bydliště, pohlaví a věku, legitimacy, hospitality, plodnosti žen a výživy kojenců, Praha: Český statistický úřad, 1939–1945. (dostupné na www.czso.cz)

Zemřelí podle příčin smrti a posledního místa bydliště, Praha: Český statistický úřad, 1939–1945. (dostupné na www.czso.cz)

Literatura:

DRAŽAN, Radovan – JUZA, Josef, *Holocaust Židů okresu Rychnov nad Kněžnou v letech 1939–1945*, Rychnov nad Kněžnou 1997.

GEBHART, Jan, *Dramatické i všední dny protektorátu*, Praha 1996.

HAVLOVÁ, Iva, *Kino v Rychnově nad Kněžnou 1914–2011*, Brno 2012, Diplomová práce, Masarykova univerzita, Filozofická fakulta.

JUZA Josef, *Významné osobnosti okresu Rychnov nad Kněžnou*, Rychnov nad Kněžnou 2000.

JUZA, Josef – PTÁČEK, Josef, *Občané okresu Rychnov nad Kněžnou v zahraničním odboji v letech 1936–1945*, Rychnov nad Kněžnou 1993.

KOKOŠKOVÁ, Zdeňka – PAŽOUT, Jaroslav – SEDLÁKOVÁ, Monika, *Úřady oberlandrátu v systému okupační správy Protektorátu Čechy a Morava a jejich představitelé*, Praha 2019.

KUČERA, Milan, *Populace České republiky 1918–1991*, Praha 1994.

MANOUŠEK, Petr Rudolf, *Zvonařství*, Praha 2006.

MARŠÁLEK, Pavel, *Protektorát Čechy a Morava*, Praha 2002.

PAŘÍZEK, Libor, *Havárie bombardéru B-17*, Historický kaleidoskop, č. 3/2015.

POVOLNÝ, Daniel, *František Janeček motocyklový král: příběh muže, který dal vzniknout motocyklům Jawa*, Praha 2011.

SEDLÁČEK, August, *Rychnov nad Kněžnou pokus dějepisný*, Praha 1871.

STRÁŽNICKÁ, Alena – JUZA, Josef – ŠROM, Jindřich, *Historie města Rychnova nad Kněžnou v datech*, Rychnov nad Kněžnou: Městský národní výbor, 1988.

VESELÁ, Renata, *Rodinné právo v době Protektorátu*, Brno 2010.

Online zdroje:

Domácím odboji 1939–1945 severovýchodních Čech – Jitřenka, přístupná na <https://www.petrovice-jitrenka.cz/fakta/>.

Historie divadelního života, přístupná na <https://www.kulturark.cz/divadlo/historie-divadelniho-zivota>.

KEJZLAR, Vilém, *O plukovníku Františku Kynychovi*, přístupná na <https://www.petrovice-jitrenka.cz/o-plk-kynychovi/>.

Květen 1945 očima teenagera, Rychnovský deník z 6. května 2015, přístupná na: https://rychnovsky.denik.cz/zpravy_region/kveten-1945-ocima-teenagera.html.

O porodnosti za Protektorátu, Náš směr z 15. února 2009, přístupná na <http://nassmer.blogspot.com/2009/02/o-porodnosti-za-protektoratu.html>.

Obrana národa v Hradci Králové, přístupná na <https://www.petrovice-jitrenka.cz/obrana-naroda-v-hradci-kralove>.

Seznam příloh

Příloha A – Pohled na Rychnov nad Kněžnou (1943)

(http://www.fotohistorie.cz/Kralovehradecky/Rychnov_nad_Kneznou/Rychnov_nad_Kneznou/Default.aspx.)

Příloha B – Potravinové lístky na chléb (1940)

Příloha C – Lístek pro samozásobitele (1942)

Příloha D – Lístek na potraviny pro mladistvé (1945)

(<http://www.scanzen.cz/dobove-listiny/pridelove-listky>.)

Příloha E – Dopis Karla Alvína adresovaný starostovi JUDr. Handlovi (19. 9. 1943)

Příloha F – Dopis Karla Alvína adresovaný starostovi JUDr. Handlovi (19. 9. 1943)

(SOkA RK, f. AMRk, inv. č. 575, kart, 116, *Najímání dělnictva na práci do Německa*.)

Příloha G – Úvodní strana týdeníku Posel z Podhoří

(PzP 56, č. 46 ze 14. listopadu 1942, s. 1. Knihovna SOkA RK.)

Příloha H – Německá vojska na křižovatce pod současným Hotelem Labuť opouštějící Rychnov nad Kněžnou.

(https://rychnovsky.denik.cz/zpravy_region/konec-okupace-pomahal-i-humor-20150417.html.)

Příloha I – Ruský střední tank T-34/85 u hotelu Labuť.

Příloha J – Rychnovští občané odstraňují německé nápisy (Palackého ulice)

Příloha K – Sovětští vojáci na Starém náměstí

Příloha L – Angloameričtí zajatci

(https://www.orlicky.net/index.php?id_zpravy=11619558921304847223.)

Přílohy

Příloha A – Pohled na Rychnov nad Kněžnou (1943)

Příloha B – Potravinové lístky na chléb (1940)

VI 1 500 g Brot/Chléb 19. II.–25. II. 1940	VI 2 500 g Brot/Chléb 26. II.–3. III. 1940	VI 5 1000 g Brot/Chléb oder/nebo 750 g Weiz/mouka 19. II.–17. III. 1940	VI 6 1000 g Brot/Chléb oder/nebo 750 g Weiz/mouka 19. II.–17. III. 1940	VI 4 500 g Brot/Chléb 11. III.–17. III. 1940	VI 3 500 g Brot/Chléb 4. III.–10. III. 1940
VI 1 500 g Brot/Chléb 19. II.–25. II. 1940	VI 2 500 g Brot/Chléb 26. II.–3. III. 1940	VI. Ausgabe vydání 11		VI 4 500 g Brot/Chléb 11. III.–17. III. 1940	VI 3 500 g Brot/Chléb 4. III.–10. III. 1940
a VI 1 250 g Brot/Chléb 19. II.–25. II. 1940	a VI 2 250 g Brot/Chléb 26. II.–3. III. 1940	Gültig vom Plati od 19. II.–17. III. 1940		a VI 4 250 g Brot/Chléb 11. III.–17. III. 1940	a VI 3 250 g Brot/Chléb 4. III.–10. III. 1940
a VI a VI 40 g Brot/Chléb 19. II.–17. III.	a VI a VI 40 g Brot/Chléb 19. II.–17. III.	Ohne Stempel ungültig. Bez razítka neplatný.		a VI a VI 40 g Brot/Chléb 19. II.–17. III.	a VI a VI 40 g Brot/Chléb 19. II.–17. III.
Brot-Karte Listek na chléb Böhmen und Mähren Čechy a Morava					
Name _____ Jméno _____ Bohnort _____ Bydliště _____ Straße _____ Ulice _____					
Ohne Namensentragung ungültig. – Nicht übertragbar! Bez vepsání jména neplatné. – Neptenosné!					
a { Abchnitte gelten auch für Weißgebäck ústrižky platí též pro bílé pečivo					
a VI a VI 40 g Brot/Chléb 19. II.–17. III.	a VI a VI 40 g Brot/Chléb 19. II.–17. III.	a VI a VI 40 g Brot/Chléb 19. II.–17. III.	a VI a VI 40 g Brot/Chléb 19. II.–17. III.	a VI a VI 40 g Brot/Chléb 19. II.–17. III.	a VI a VI 40 g Brot/Chléb 19. II.–17. III.
a VI a VI 40 g Brot/Chléb 19. II.–17. III.	a VI a VI 40 g Brot/Chléb 19. II.–17. III.	a VI a VI 40 g Brot/Chléb 19. II.–17. III.	a VI a VI 40 g Brot/Chléb 19. II.–17. III.	a VI a VI 40 g Brot/Chléb 19. II.–17. III.	a VI a VI 40 g Brot/Chléb 19. II.–17. III.
a VI a VI 40 g Brot/Chléb 19. II.–17. III.	a VI a VI 40 g Brot/Chléb 19. II.–17. III.	a VI a VI 40 g Brot/Chléb 19. II.–17. III.	a VI a VI 40 g Brot/Chléb 19. II.–17. III.	a VI a VI 40 g Brot/Chléb 19. II.–17. III.	a VI a VI 40 g Brot/Chléb 19. II.–17. III.
a VI a VI 40 g Brot/Chléb 19. II.–17. III.	a VI a VI 40 g Brot/Chléb 19. II.–17. III.	a VI a VI 40 g Brot/Chléb 19. II.–17. III.	a VI a VI 40 g Brot/Chléb 19. II.–17. III.	a VI a VI 40 g Brot/Chléb 19. II.–17. III.	a VI a VI 40 g Brot/Chléb 19. II.–17. III.
a VI a VI 40 g Brot/Chléb 19. II.–17. III.	a VI a VI 40 g Brot/Chléb 19. II.–17. III.	a VI a VI 40 g Brot/Chléb 19. II.–17. III.	a VI a VI 40 g Brot/Chléb 19. II.–17. III.	a VI a VI 40 g Brot/Chléb 19. II.–17. III.	a VI a VI 40 g Brot/Chléb 19. II.–17. III.
a VI a VI 40 g Brot/Chléb 19. II.–17. III.	a VI a VI 40 g Brot/Chléb 19. II.–17. III.	a VI a VI 40 g Brot/Chléb 19. II.–17. III.	a VI a VI 40 g Brot/Chléb 19. II.–17. III.	a VI a VI 40 g Brot/Chléb 19. II.–17. III.	a VI a VI 40 g Brot/Chléb 19. II.–17. III.
a VI a VI 40 g Brot/Chléb 19. II.–17. III.	a VI a VI 40 g Brot/Chléb 19. II.–17. III.	a VI a VI 40 g Brot/Chléb 19. II.–17. III.	a VI a VI 40 g Brot/Chléb 19. II.–17. III.	a VI a VI 40 g Brot/Chléb 19. II.–17. III.	a VI a VI 40 g Brot/Chléb 19. II.–17. III.

Příloha C – Lístek pro samozásobitele (1942)

Selbstverjorger-Karte
Lístek pro samozásobitele

1 Strotgetreide – Chleboviny

2 Mlék – Mléko

3 Butter – Máslo

4 Eier – Vejce

5 Zucker – Cukr

6

Handwritten entries: Name: Kucera, Surname: Kucera, Address: 32, Household ID: 34, Group: B, List: 1.

Table with columns for quantity, date, and person details for various food categories.

Příloha D – Lístek na potraviny pro mladistvé (1945)

Lebensmittelfarte UZ für Jugendliche von 14-18 Jahren
Lístek na potraviny UZ pro mladistvé od 14-18 let

43 UZ

7 Tage

Jgdl

Handwritten entries: Name: Jgdl, Address: 74, Household ID: 43, Date: 9. IV. – 29. IV. 1945.

Table with columns for food items (e.g., bread, milk, butter, sugar) and quantities.

Additional text: "Dieser Lístek ist gültig für die Zeit vom 9. IV. bis zum 29. IV. 1945." and "Die Milch muss nur von dem Milchlieferanten bezogen werden."

Leipzig 19. září 1943. 4

Vážený p. starosto!

22 ZÁŘÍ 1943

Jsem si v Lipsku 2 a půl roků. Gálo, to to máš. Teď mi sází "Dienstpflicht" a Junkersovim. Zrovna letěti usobry. 3 urubové. Ten každý je, a lese, celý den a celou noc. Měrně plotějí. 85 pl na hokim. Trže jsem měl 1.05 RM.

Postřehuji čepici, hnědí polobady, a tu munda, co jsem si před 52 měsíci vyjelal v pítlemých. Uli jsem psal a to damu něžně žáste, a ani mi ničtější nic psal, že by nemají čas, ačkoli nestra psíbe' každý dosto damu.

Občasim se na Vás s prosbou, alyste ten 2 márn něžně psal at mi čepici, polobady a tu munda psíbe. Pevně domé mům.

Příloha F – Dopis Karla Alvína adresovaný starostovi JUDr. Handlovi (19. 9. 1943)

Když jste mi nemohl ihned vyhovět
byl bych nucen se obrátit na německé
úřady. Lepší zde nebudu. Je to sražená.

Těle me restro a příslušných a smá-
ných paměť. Prosil bych Vás, abyste
ji povolil, se to nesmí dělat.

Prosím sdělte mi, jak je matka,
soba a je sobava. Uči nemám od nich
dlouho spán. Takto od domova, bez spán
je do pitomé. Přese možná Ti lidé něco
mopod.

Godelské stráně

Prosím, aby do bylo
ihned, nebo do mně
pobíhají.

Karel Alwin

Karel František Alwin
Buchdruck-Maschinenmeister

Leipzig C 1
Kramersk. 7. III. n.

POSEL Z PODHOŘÍ

LIST NÁRODNÍHO SOUROCENSTVÍ

Občasník socialistických dělnických novinových výstupů
redakční ústředí v Pardubicích č. 46.56 V.1119
M. Servatny 1927. Počet štítů Rychnov 6. K2.

Redakce a administrace v Rychnově nad Kněžnou, Panská ulice čp. 504, telefon 38.
Odpovědný redaktor, majitel a vydávatel Karel Rauboušek v Rychnově nad Kněžnou.
Kaučopy se vracejí jenom na výložkové požádání. Reklamacie se nepřijímají a nepoctí.

Předplácí se čtvrtletně 1040 Kč, půlletně 20 Kč, celoročně 40 Kč (poštou 44 Kč ročně).
Jednotlivé čísla jsou se 50 haléři. — Občerstvení přestává toliko písemnou výpovědí.
Inzeráty se čítají levně a píší se předem. Takern K. Raubouškovi v Rychnově n. Kn.

Dokument jistoty o vítězství

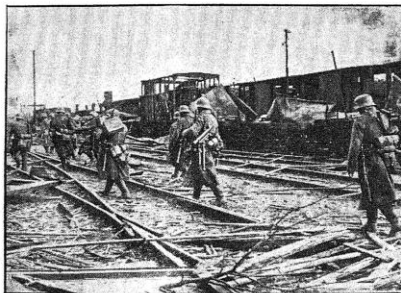
Je už tradičním zvykem, že Vůdce u příležitosti výročního dne pochodu k Feldherrnhalle, přichází mezi své nejstarší a nejvěrnější spolehojovníky a ujmá se slova. V porazě věci pak je, že Vůdce v tento vzpomínkový den srovnává mezi dřívějším a nyníšším, mezi bojem hnutí o jeho uplatnění uvnitř německého národa a obranným bojem německého národa a Evropy.

že ten, kdo by se oddával víře, že by národem dnešního Německa mohl jakkoliv otřásti, nemá vůbec ponětí o stavu věci a o silách, které dnes říší vedou a spravují v boji, který jí byl vnuzen. Se svrchovanou ironií se také vyopřává s nadutými tvrzeními jistých domyšlivých Britů, kteří o sobě prohlašují, že mají větší zkušenosti ve vládnutí. Sál bouří nadšeným potleskem všech starých nacionálně-socialistických bojovníků, když Vůdce dává Britům na srozuměnou, že tato tak zvaná zkušenost Angličanů se vztahuje jenom na vykořisťování a plnění jiných národů a že nacionálně socialistické hnutí by nikdy nebylo vzniklo, kdyby demokratické Německo z roku 1918 nebylo bývalo stejným způsobem vyplněno a vykořisťováno svými nepřáteli, v jejichž čele stála Anglie.

Rooseveltův pirátský čin proti Francii

Nesspěchy Severoameričanů v Tichomolí donutily po světovládě toulčíchho prezidenta Roosevelta, aby své zájmy upoměl na místa, kde by byl co možná nejmenší odpor. Bylo známo, že severoamerické choutky proti francouzskému koloniam jsou v popředí a proto rozhodně nepšlo z nenaádní přepadení, kterého se severoamerická vojska dopustila v západní a severní Africe. Dnes je jisto, že iniciativa k tomuto zločinu proti Německem poražené Francii vzešla z Washingtonu. Vždyt přepadovým oddílem v Maroku a Alžírú velí severoamerický generál Eisenhower. Stanovisko přepadení Francie je dnes již celému světu známé a je pro Roosevelta vyvážedním hrozným porušením mezinárodních práv, jestliže francouzská krev je znova prolévána v viny někdejších jejich spojenců. — Ačkoliv Německo a Italie po uzavření příměří s Francií vždy písně dodržovaly podmínky tohoto příměří a nikdy se francouzské svrchovanosti nedotkli, vykládal Roosevelt při habebném činu ve zvláštním poselství, že jeho vojska přicházejí jako osvoboditelé. Jsou ještě v paměti způsoby severoamerických útoků proti Libérii, jejich souhlas s anglickým potupem v Sýrii a na Madagaskaru a proto žádné Rooseveltovo odvodňování lupičského přepadení Francouzské severní Afriky nemůže nic změnit na habebném činu. Jistě důstojnou odpověď na proháané Rooseveltovo tvrzení dal sám maršál a šéf Francie Pétain, když prohlásil, že Roosevelt předkládá nepřátelím úmysly, kterých ve skutečnosti neměl.

chtěly pod svou moc severoafriické pobřeží. Takovýto pokus má ovšem tvrdé jádro právě v Tunisu, který tvoří jednu stranu důležité síčkové úhny. A právě zde se všechny severoamerické úhny musí potkat nevyhnutelně s velkými riziky. Přisun na tyto fronty je v blízkém dosahu německých ponorkových základen na atlantickém pobřeží a proto zde nepřátelé Osy budou mít co činit s nebezpečím, které se až dosud proti jejich přísunům ukázalo nejspšnější. Celý případ přepadení koloniální Francie je novým důkazem, jak Roosevelt se od začátku snaží zmocnit se dědictví po rozpadající Anglii a také koloniálního bohatství Francie. A i když Roosevelt ve svém poselství učinil pokus vyvátrati se za velkého „přítel Francie“, byla tato faleš prohládnuta a francouzský národ dává na toto lupičské přepadení jedině správnou odpověď. Je jednotný v obraně a francouzské vojsko i severoafriické obyvatelstvo osvěduje věrnost své zemi.

Německá pchota čisti nádraží v Salingradu od střetých bolševiků. (Gellon ČTK-PK-Herber-Wal.b.l.u.)

O umění a diletantství

Nikdo neujde umění. Ani si neuvědomujeme, jak prostupuje a přetváří náš život, okouzluje srdce svou vznešlostí, nevysložitelným steatem, svou lbezostí. Jeho hodnoty trvalé a věčné: pravda a rykosť, upřímnost a odádanost, propracované bolesti, prochnuté radosti, mluví nejmnější k osamocení duši. Posilují člověka v zoufalém zápase o uvědomění jzouca.

Odpovědnost v dopravě

Týdný výchovy k dopravní kázi mají za úkol připomenouti všemu obyvatelstvu nutnost zachovávat pravidla, jimiž je řízena doprava na ulicích, silnicích a jiných veřejných cestách. Nikdo se nemůže ze zachování těchto pravidel vymykati, neboť plynulá funkce dopravy a vyvážení se dopravním neohodm zavisí na tom, aby všichni si byli vědomi své odpovědnosti vůči celku.

O umění a diletantství

Umní je živé. Je to subjektivní vyklad světa a naše je proto vyvážlovat a chápat rozumem. Chápeme je instintivně, bez přímého podrobnějšího poznání rozumovému. Umní milovaný člověk vytváří docela nativním uměleckým vnímáním, aby pochopil umělecké dílo. Jen pokorou přistoupí k práci, nezasakuje vodu, aby žije po kráse byla ukojena.

Odpovědnost v dopravě

Umní individualní stváření svým stváředním rytmem a leme poselství smyslů a tvoří tak neměnnou pravdu protihého porázení. U mní nezobrazuje — ale tvoří, nepodléá mrtvovému, ale zachyuje žití, je jedině a je projevem svěřené osobnosti, je volné a neupoutané, je vynázkové ve svém úsilí o novou krásu. Jizce samo vředním myšlenky (lépe citu), má že být i také jen jím chápano.

Odpovědnost v dopravě

Umní je živé. Je to subjektivní vyklad světa a naše je proto vyvážlovat a chápat rozumem. Chápeme je instintivně, bez přímého podrobnějšího poznání rozumovému. Umní milovaný člověk vytváří docela nativním uměleckým vnímáním, aby pochopil umělecké dílo. Jen pokorou přistoupí k práci, nezasakuje vodu, aby žije po kráse byla ukojena.

Odpovědnost v dopravě

Umní je živé. Je to subjektivní vyklad světa a naše je proto vyvážlovat a chápat rozumem. Chápeme je instintivně, bez přímého podrobnějšího poznání rozumovému. Umní milovaný člověk vytváří docela nativním uměleckým vnímáním, aby pochopil umělecké dílo. Jen pokorou přistoupí k práci, nezasakuje vodu, aby žije po kráse byla ukojena.

Odpovědnost v dopravě

Umní je živé. Je to subjektivní vyklad světa a naše je proto vyvážlovat a chápat rozumem. Chápeme je instintivně, bez přímého podrobnějšího poznání rozumovému. Umní milovaný člověk vytváří docela nativním uměleckým vnímáním, aby pochopil umělecké dílo. Jen pokorou přistoupí k práci, nezasakuje vodu, aby žije po kráse byla ukojena.

Odpovědnost v dopravě

Umní je živé. Je to subjektivní vyklad světa a naše je proto vyvážlovat a chápat rozumem. Chápeme je instintivně, bez přímého podrobnějšího poznání rozumovému. Umní milovaný člověk vytváří docela nativním uměleckým vnímáním, aby pochopil umělecké dílo. Jen pokorou přistoupí k práci, nezasakuje vodu, aby žije po kráse byla ukojena.

Odpovědnost v dopravě

Umní je živé. Je to subjektivní vyklad světa a naše je proto vyvážlovat a chápat rozumem. Chápeme je instintivně, bez přímého podrobnějšího poznání rozumovému. Umní milovaný člověk vytváří docela nativním uměleckým vnímáním, aby pochopil umělecké dílo. Jen pokorou přistoupí k práci, nezasakuje vodu, aby žije po kráse byla ukojena.

Odpovědnost v dopravě

Umní je živé. Je to subjektivní vyklad světa a naše je proto vyvážlovat a chápat rozumem. Chápeme je instintivně, bez přímého podrobnějšího poznání rozumovému. Umní milovaný člověk vytváří docela nativním uměleckým vnímáním, aby pochopil umělecké dílo. Jen pokorou přistoupí k práci, nezasakuje vodu, aby žije po kráse byla ukojena.

Odpovědnost v dopravě

Umní je živé. Je to subjektivní vyklad světa a naše je proto vyvážlovat a chápat rozumem. Chápeme je instintivně, bez přímého podrobnějšího poznání rozumovému. Umní milovaný člověk vytváří docela nativním uměleckým vnímáním, aby pochopil umělecké dílo. Jen pokorou přistoupí k práci, nezasakuje vodu, aby žije po kráse byla ukojena.

Odpovědnost v dopravě

Umní je živé. Je to subjektivní vyklad světa a naše je proto vyvážlovat a chápat rozumem. Chápeme je instintivně, bez přímého podrobnějšího poznání rozumovému. Umní milovaný člověk vytváří docela nativním uměleckým vnímáním, aby pochopil umělecké dílo. Jen pokorou přistoupí k práci, nezasakuje vodu, aby žije po kráse byla ukojena.

Odpovědnost v dopravě

Umní je živé. Je to subjektivní vyklad světa a naše je proto vyvážlovat a chápat rozumem. Chápeme je instintivně, bez přímého podrobnějšího poznání rozumovému. Umní milovaný člověk vytváří docela nativním uměleckým vnímáním, aby pochopil umělecké dílo. Jen pokorou přistoupí k práci, nezasakuje vodu, aby žije po kráse byla ukojena.

Odpovědnost v dopravě

Umní je živé. Je to subjektivní vyklad světa a naše je proto vyvážlovat a chápat rozumem. Chápeme je instintivně, bez přímého podrobnějšího poznání rozumovému. Umní milovaný člověk vytváří docela nativním uměleckým vnímáním, aby pochopil umělecké dílo. Jen pokorou přistoupí k práci, nezasakuje vodu, aby žije po kráse byla ukojena.

Odpovědnost v dopravě

Umní je živé. Je to subjektivní vyklad světa a naše je proto vyvážlovat a chápat rozumem. Chápeme je instintivně, bez přímého podrobnějšího poznání rozumovému. Umní milovaný člověk vytváří docela nativním uměleckým vnímáním, aby pochopil umělecké dílo. Jen pokorou přistoupí k práci, nezasakuje vodu, aby žije po kráse byla ukojena.

Odpovědnost v dopravě

Umní je živé. Je to subjektivní vyklad světa a naše je proto vyvážlovat a chápat rozumem. Chápeme je instintivně, bez přímého podrobnějšího poznání rozumovému. Umní milovaný člověk vytváří docela nativním uměleckým vnímáním, aby pochopil umělecké dílo. Jen pokorou přistoupí k práci, nezasakuje vodu, aby žije po kráse byla ukojena.

Odpovědnost v dopravě

Umní je živé. Je to subjektivní vyklad světa a naše je proto vyvážlovat a chápat rozumem. Chápeme je instintivně, bez přímého podrobnějšího poznání rozumovému. Umní milovaný člověk vytváří docela nativním uměleckým vnímáním, aby pochopil umělecké dílo. Jen pokorou přistoupí k práci, nezasakuje vodu, aby žije po kráse byla ukojena.

Odpovědnost v dopravě

Umní je živé. Je to subjektivní vyklad světa a naše je proto vyvážlovat a chápat rozumem. Chápeme je instintivně, bez přímého podrobnějšího poznání rozumovému. Umní milovaný člověk vytváří docela nativním uměleckým vnímáním, aby pochopil umělecké dílo. Jen pokorou přistoupí k práci, nezasakuje vodu, aby žije po kráse byla ukojena.

Odpovědnost v dopravě

Umní je živé. Je to subjektivní vyklad světa a naše je proto vyvážlovat a chápat rozumem. Chápeme je instintivně, bez přímého podrobnějšího poznání rozumovému. Umní milovaný člověk vytváří docela nativním uměleckým vnímáním, aby pochopil umělecké dílo. Jen pokorou přistoupí k práci, nezasakuje vodu, aby žije po kráse byla ukojena.

Odpovědnost v dopravě

Umní je živé. Je to subjektivní vyklad světa a naše je proto vyvážlovat a chápat rozumem. Chápeme je instintivně, bez přímého podrobnějšího poznání rozumovému. Umní milovaný člověk vytváří docela nativním uměleckým vnímáním, aby pochopil umělecké dílo. Jen pokorou přistoupí k práci, nezasakuje vodu, aby žije po kráse byla ukojena.

Odpovědnost v dopravě

Umní je živé. Je to subjektivní vyklad světa a naše je proto vyvážlovat a chápat rozumem. Chápeme je instintivně, bez přímého podrobnějšího poznání rozumovému. Umní milovaný člověk vytváří docela nativním uměleckým vnímáním, aby pochopil umělecké dílo. Jen pokorou přistoupí k práci, nezasakuje vodu, aby žije po kráse byla ukojena.

Odpovědnost v dopravě

Umní je živé. Je to subjektivní vyklad světa a naše je proto vyvážlovat a chápat rozumem. Chápeme je instintivně, bez přímého podrobnějšího poznání rozumovému. Umní milovaný člověk vytváří docela nativním uměleckým vnímáním, aby pochopil umělecké dílo. Jen pokorou přistoupí k práci, nezasakuje vodu, aby žije po kráse byla ukojena.

Odpovědnost v dopravě

Umní je živé. Je to subjektivní vyklad světa a naše je proto vyvážlovat a chápat rozumem. Chápeme je instintivně, bez přímého podrobnějšího poznání rozumovému. Umní milovaný člověk vytváří docela nativním uměleckým vnímáním, aby pochopil umělecké dílo. Jen pokorou přistoupí k práci, nezasakuje vodu, aby žije po kráse byla ukojena.

Odpovědnost v dopravě

Umní je živé. Je to subjektivní vyklad světa a naše je proto vyvážlovat a chápat rozumem. Chápeme je instintivně, bez přímého podrobnějšího poznání rozumovému. Umní milovaný člověk vytváří docela nativním uměleckým vnímáním, aby pochopil umělecké dílo. Jen pokorou přistoupí k práci, nezasakuje vodu, aby žije po kráse byla ukojena.

Odpovědnost v dopravě

Umní je živé. Je to subjektivní vyklad světa a naše je proto vyvážlovat a chápat rozumem. Chápeme je instintivně, bez přímého podrobnějšího poznání rozumovému. Umní milovaný člověk vytváří docela nativním uměleckým vnímáním, aby pochopil umělecké dílo. Jen pokorou přistoupí k práci, nezasakuje vodu, aby žije po kráse byla ukojena.

Odpovědnost v dopravě

Umní je živé. Je to subjektivní vyklad světa a naše je proto vyvážlovat a chápat rozumem. Chápeme je instintivně, bez přímého podrobnějšího poznání rozumovému. Umní milovaný člověk vytváří docela nativním uměleckým vnímáním, aby pochopil umělecké dílo. Jen pokorou přistoupí k práci, nezasakuje vodu, aby žije po kráse byla ukojena.

Příloha H – Německá vojska na křižovatce pod současným Hotelem Labuť opouštějí Rychnov nad Kněžnou

Příloha I – Ruský střední tank T-34/85 u hotelu Labuť

Příloha J – Rychnovští občané odstraňují německé nápisy (Palackého ulice)

Příloha K – Sověští vojáci na Starém náměstí

Příloha L – Angloameričtí zajatci

